



REPUBLIKA SLOVENIJA  
MINISTRSTVO ZA KMETIJSTVO,  
GOZDARSTVO IN PREHRANO



# Ekonomski izračuni za pomoč pri prireji mleka

Stane Kavčič, Damjan Jerič in Co Daatselaar



**Projekt medinstitucionalnega sodelovanja  
SI06/IB/AG/01/TL**  
Navzkrižna skladnost  
dobre kmetijske prakse



**Twinning project  
SI06/IB/AG/01/TL**  
"Cross Compliance and  
Good Farming Practices"



# Ekonomski izračuni za pomoč pri prireji mleka

Stane Kavčič, Damjan Jerič in Co Daatselaar

V sodelovanju z



REPUBLIKA SLOVENIJA  
MINISTRSTVO ZA KMETIJSTVO,  
GOZDARSTVO IN PREHRANO

Ministrstvom za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano  
Republike Slovenije



Univerza v Ljubljani  
**Biotehniška** fakulteta  
Oddelek za zootehniko  
Groblje 3, 1230 Domžale

Univerzo v Ljubljani, Biotehniško fakulteto  
Oddekom za zootehniko



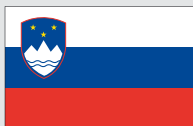
Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije

Kmetijsko svetovalno službo pri Kmetijsko gozdarski  
zbornici Slovenije



LEI  
WAGENINGEN UR

Kmetijsko ekonomskim raziskovalnim inštitutom (LEI)  
Wageningen, Nizozemska



**Projekt medinstitu-  
cionalnega sodelovanja  
SI06/IB/AG/01/TL**  
Navzkrižna skladnost  
dobre kmetijske prakse



**Twinning project  
SI06/IB/AG/01/TL**  
"Cross Compliance and  
Good Farming Practices"



# Ekonomski izračuni za pomoč pri prireji mleka

Stane Kavčič, Damjan Jerič in Co Daatselaar

Ljubljana, november 2009

**Avtorji:** Stane Kavčič, Damjan Jerič in Co Daatselaar

**Uredila:** Marija Klopčič in Abele Kuipers

**Oblikovanje:** Ta 2 To, Anton Jarc, s. p., Domžale

**Naklada:** 500 izvodov

**Založila:**

Univerza v Ljubljani  
Biotehniška fakulteta  
Oddelek za zootehniko  
Groblje 3, Domžale

**Leto izdaje:** 2009

V okviru določil Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah je brez pisnega privoljenja avtorjev prepovedano reproduciranje, fotokopiranje, distribuiranje, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji  
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

338.43.02:637.1(497.4)

KAVČIČ, Stane, 1966-  
Ekonomski izračuni za pomoč pri prireji mleka / Stane Kavčič,  
Damjan Jerič in Co Daatselaar. - Domžale : Biotehniška fakulteta,  
Oddelek za zootehniko, 2009

ISBN 978-961-6204-47-7  
1. Jerič, Damjan, 1965- 2. Daatselaar, Co  
247731712

# V S E B I N A

- 7 Predgovor
- 8 Uvod
- 10 Opis analiziranih tipov kmetij
- 14 Izračun pokritij
- 17 Prilagoditev gospodarjenja na kmetijah v pogojih mlečnih kvot - kratkoročne in srednjeročne možnosti
- 28 Strategije za dolgoročno načrtovanje na kmetijah
- 41 Dodatek
- 43 Summary



# P R E D G O V O R

## Spoštovane rejke in rejci,

brošura, ki ste jo prejeli v branje, je rezultat projekta, ki je potekal med strokovnimi institucijami Slovenije in Nizozemske in na dovolj poljuben način poskuša odgovoriti na temeljno vprašanje vsakogar, ki se ukvarja s prirajo mleka, kako v hitro se spreminjajočih pogojih gospodarjenja razmišljati o prihodnosti priraje mleka. Kot kažejo tudi knjigovodski podatki kmetij s prirajo mleka obstaja velika razlika med posameznimi kmetijami in to razliko ne kaže iskati samo v različnih naravnih pogojih, temveč je v veliki meri odvisna tudi od znanja in sposobnosti rejca spremljati dogajanje na svoji kmetiji, slediti tehnološkim in ekonomskim razmeram v panogi in jih kritično prenašati na svojo kmetijo.

Namen brošure zato ni ponuditi vzorcev za odločanje. Preko primerov različnih izračunov in navedb alternativnih rešitev, ko je sistem kvot za mleko omejitvev za posamezno kmetijo, spodbuja razmišljanje o tem, da mora vsakdo najti za svojo kmetijo sebi lasten model. Na sistematičen in nazoren način torej prepričuje in spodbuja bralca, da razmišlja o potrebi po odzivanju in prilagajanju na spremembe. Tak način razmišljanja je dodana vrednost strokovnjakov sodelujoče nizozemske univerze, k zelo strokovnemu pristopu avtorjev brošure.

Ob tem pa vendarle kaže poudariti pomembnost spremljanja ekonomskih razmer na kmetiji. Zaradi vse večje odvisnosti pridelave od globalnih ekonomskih razmer, je kljub mehanizmu za stabilizacijo dohodka preko ukrepov skupne kmetijske politike, to vse bolj pomembno.

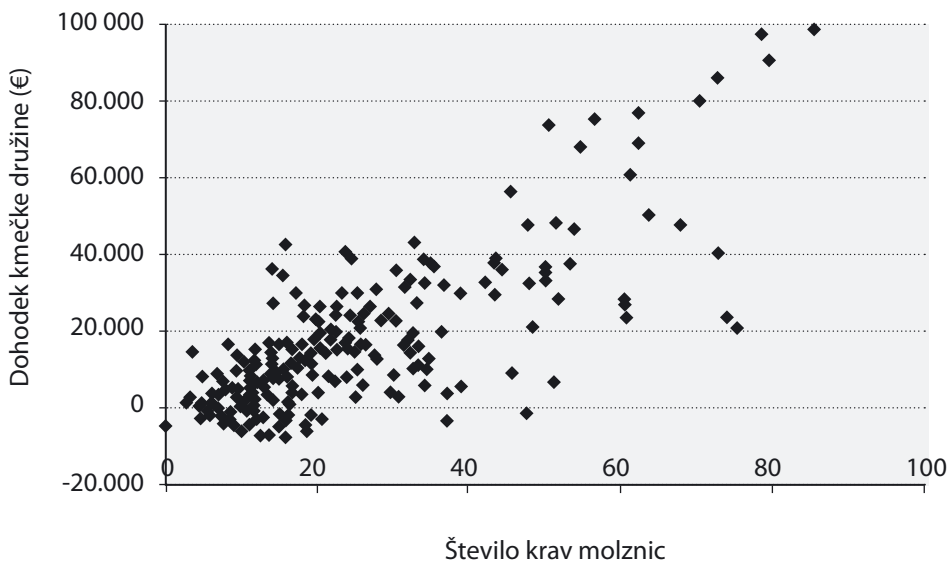
Prepričan sem, da bo tudi ob pomoči strokovnih služb, predvsem Kmetijsko svetovalne službe, lahko to gradivo dobra osnova za sistematičen pristop k zmanjšanju nekaterih problemov, s katerimi se bolj ali manj srečujete vsi, ki se ukvarjate s prirajo mleka.

**Branko Ravnik, direktor Direktorata za kmetijstvo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano**

# 1. Uvod

Večina kmetov išče možnosti za ohranitev ali izboljšanje dohodka. Pri tem gospodarijo z različnimi proizvodnimi dejavniki (velike strukturne razlike), pa tudi zunanje okoliščine poslovanja so različne. Tudi osebne značilnosti gospodarjev se močno razlikujejo. Vse to se kaže v veliki raznolikosti doseženih ekonomskih rezultatov, kot ponazarja slika 1.1 za kmetije z mlečno prirajo. Z nje je razvidno, da tudi kmetije z enakim številom krav dosežajo zelo različne rezultate dohodka. Podobno razpršenost doseženih ekonomskih rezultatov bi lahko našli tudi v drugih usmeritvah in v drugih državah. Prav ta raznolikost pa nakazuje tudi številne neizkoriščene priložnosti in to, da znanje in veščine kmetov, ki se kažejo v dobrih poslovnih praksah in izbiri obetavnih strategij, pozitivno vplivajo na dosežen dohodek.

Slika 1.1.: **Razpršenost doseženega dohodka iz kmetijstva na kmetijah s prirajo mleka v letu 2006 (Vir: kmetije s FADN knjigovodstvom)**



Priprava načrtov gospodarjenja je običajno razdeljena na usmeritveno, odločitveno in izvedbeno stopnjo. Za usmeritveno fazo je potrebna čim širša primerjava možnosti. Za ponazoritev lahko to naredimo s pomočjo t. i. namišljene ali hipotetične kmetije, največkrat je to kmetija s precej povprečnimi pogoji in rezultati. Ekonomske učinke proučevane spremembe izračunamo na podlagi hipotetičnega zatečenega stanja na kmetiji, največkrat pa nas zanima predvsem vrstni red pričakovanih ekonomskih rezultatov za proučevane možnosti. Preden iz take analize napravimo kakršne koli zaključke, je seveda treba pogoje gospodarjenja vsaj nekoliko prilagoditi konkretnim razmeram na posamezni kmetiji, saj se kmetije v Sloveniji med seboj zelo razlikujejo zaradi naravnih danosti in drugih okoliščin. Razlikujejo se tudi v velikosti in lastnostih zemljišč v obdelavi. Da bi se bolj približali dejanskemu stanju na posamezni kmetiji, v tej publikaciji prikazujemo rezultate za sedem kmetij, ki jih imamo lahko za povprečne v posameznem velikostnem razredu in profesionalnosti priraje mleka ter so nekakšni vzorci za večino slovenskih kmetij s prirajo mleka: na teh modelnih kmetijah pa skušamo razložiti učinke določenih odločitev. Značilnosti posameznih modelnih kmetij so podrobneje opisane v 2. poglavju.



Predeno sprejmemo kakršno koli dokončno odločitev o spremembi načina kmetovanja, je torej vedno smiselno narediti ustrezne izračune, ki čim bolj natančno upoštevajo specifično stanje na proučevani kmetiji. Ta vidik v tej publikaciji ni zajet, saj ni namenjen svetovanju najboljših proizvodnih odločitev na konkretnih kmetijah, ampak ponazoritvi poenostavljenih načinov, kako naj ga iščemo sami. Bolj kot o konkretnih dobljenih rezultatih, prikazanih v naslednjih poglavjih, je torej smiselno razmišljati o tem, kako naj objektivno ocenimo ekonomske posledice predvidenih sprememb na svoji kmetiji. V kateri smeri lahko pričakujemo ugodnejše učinke, nam sicer nakazuje vrstni red dobljenih rezultatov za modelne kmetije, vendar pa se tudi ta na naši kmetiji lahko pomembno razlikuje, odvisno od konkretnih razmer in zatečenega stanja.

Slovenija je uvedla kvotni sistem za mleko leta 2004, ko so kmetje dobili svoje individualne kvote. V večini držav, vključno s Slovenijo, je bil ob vzpostavitvi kvotnega sistema precejšen del nacionalne kvote zadržan v nacionalni rezervi. Pod določenimi pogoji kmetje lahko zaprosijo za dodatno kvoto iz te rezerve, kar jim daje možnost za povečanje priraje brez naložbe v nakup kvote. V nacionalni rezervi zadržana kvota pa obenem deluje kot pufer, saj v primeru presežene individualne kvote kompenzira presežke in s tem vzpostavi mehanizem, ki kmetom dopušča prilagodljivost priraje. Dejansko jim omogoči presežno prirajo, saj v Sloveniji nacionalne kvote še nikoli nismo dosegli in zato še nihče ni plačal kazni zaradi tega.

V daljšem obdobju pa lahko razpoložljiva kvota iz nacionalne rezerve postane omejujoča za razvoj priraje. Povprečna mlečnost krav se povečuje po stopnji 2–3 % letno, če nam uspe vzpostaviti dobre pogoje reje in izkoristiti možnosti dobro zastavljenega rejskega programa. Zato bi lahko pričakovali, da brez zunanjih motenj sčasoma lahko pride do presežene priraje na ravni posamezne države. Večina zahodnoevropskih držav, ki so uvedle kvotni sistem leta 1984, je že večkrat preseгла svojo nacionalno kvoto in je morala plačati kazen EU. V zadnjih letih se zaradi povečevanja kvot to ne dogaja več tako pogosto. Vseeno pa je kmetovanje v pogojih kvotnega sistema bolj kompleksno in rešitve za eno kmetijo niso vedno ustrezne tudi za druge. V Sloveniji je bilo do leta 2005 povečanje dohodka v priraji mleka še vedno najenostavneje doseči s povečanjem črede krav. Od aprila 2005 pa velja kvotni režim, ki postavlja zgornjo mejo priraje mleka na kmetiji. Zato povečanje priraje mleka na kmetiji ni več samodejen odgovor za izboljšanje ekonomskih rezultatov kmetovanja na kmetiji. Izboljšanje kakovosti, znižanje stroškov priraje ali druge možnosti za izboljšanje dohodka postajajo v takšnih pogojih pomembne(jše) strategije.

Skupna evropska kmetijska politika zahteva tudi gospodarjenje v skladu z načeli dobre kmetijske prakse. Njene bistvene zahteve so povzete v pogojih navzkrižne skladnosti, izpolnjevanje katerih omogoča kmetom upravičencem izplačilo neposrednih plačil v polnem znesku. Za kmeta je vsekakor ugodno, če se izpolnjevanje teh zahtev kaže tudi v učinkovitejšem in trajnostnem gospodarjenju s čredo in kmetijskimi zemljišči. Na ta način se lahko pozitivno odrazi tudi v dolgoročnih ekonomskih učinkih.

Sprememba politike EU iz cenovnih v dohodkovne podpore ima precejšen vpliv na poslovanje kmetij. Do leta 2006 so bila v Sloveniji neposredna plačila vezana na določen proizvod, npr. mleko, in izplačana npr. na kilogram proizvoda. S t. i. politiko proizvodne nevezanosti pa neposredna plačila niso več vezana na obseg (količino) proizvodnje, ampak praviloma na površino kmetijskih zemljišč v obdelavi. Proizvodna nevezanost dopušča ohranitev neposrednih plačil ob preusmeritvi v druge dejavnosti. S tem daje gospodarjem na kmetijah možnost svobodnejšega odločanja o vrsti proizvodnje, kar pa je že del strateškega odločanja.

Smernice za izračun ekonomskih učinkov so lahko v podporo kmetom, ki se bodo soočili s predvidenimi spremembami, pa tudi za dolgoročnejshe poslovne odločitve. Pri vodenju kmetij so kmetom najbolj v pomoč predlagani koraki, če so ti prilagojeni specifičnim razmeram na njihovih kmetijah. Pred spre-

jetjem dokončne odločitve je to vsekakor vedno modro storiti, vendar pa je za prvo oceno (o učinkih posamezne odločitve) praviloma dovolj, če primerjamo med seboj čim več možnosti na primeru namišljene povprečne (modelne) kmetije.

V tej publikaciji prikazujemo izračune za sedem modelnih kmetij. Verjamemo, da le-te lahko predstavljajo tipične primere slovenskih kmetij s prirejo mleka. Izbira modelnih kmetij je bila usklajena s predstavniki več organizacij kmetov, strokovnjaki in kmetijskimi svetovalci. Vsi izračuni, ki se nanašajo na v 2. poglavju opisane kmetije, temeljijo na načelu pokritja. To pomeni, da so učinki ovrednoteni kot razlika med vsemi prihodki in spremenljivimi (neposrednimi materialnimi) stroški. Pokritja za vse modelne kmetije, izražena na 100 kg prirejenega mleka in na kravo molznico, so prikazana v 3. poglavju. Ker se cene v zadnjih letih hitro spreminjajo, so rezultati prikazani za dve ravni cen: prvi se nanašajo na leto 2007, drugi pa na začetek leta 2009. Uporabljene cene za izračune v obeh letih so prikazane v dodatku k publikaciji.

Za uspešen spopad z nestabilnimi razmerami in s ciljem doseči trajnostno naravnano in ekonomsko učinkovito gospodarjenje, bi morali kmetje na določeno časovno obdobje (periodično) razmišljati o svojih utečenih načinih gospodarjenja in dolgoročnejših strategijah. Na primer v nekaj naslednjih letih morajo kmetje ostati previdni pri obsegu svoje prireje mleka, kasneje pa se bo situacija predvidoma precej spremenila. Dokler kvotni sistem obstaja, se lahko rejci znajdejo v dveh situacijah - obe zahtevata reakcijo:

- (i) trenutna prireja je manjša od dodeljene kvote ali
- (ii) prireja presega razpoložljivo kvoto.

Dolgoročneje pridejo v poštev različne strategije, ki se odrazijo v preusmeritvi proizvodnje - npr. odločitev za specializacijo in/ali intenziviranje prireje, kar lahko dosežemo z višjo mlečnostjo krav. Mogoče moramo v ta namen v prihodnjih letih kupiti tudi dodatno kvoto. Vedno pa je možna tudi diverzifikacija proizvodnje v dodatne dejavnosti, npr. vzreja plemenskih telic za prodajo kot vzporedna dejavnost, na posameznih kmetijah pa tudi reja krav dojilj, pitanje bikov, reja drobnice ali mogoče celo tržna pridelava poljščin. Ne nazadnje obstaja tudi možnost oddaje zemljišč v najem.

Kratkoročno in srednjeročno prilagajanje gospodarjenja kvotnemu sistemu obravnavamo v 4. poglavju. Dolgoročneje načrtovanje pa zahteva pripravo ustrezne strategije. Izbira med različnimi strategijami gospodarjenja v prihodnosti je nekoliko podrobneje obravnavana v 5. poglavju. Ker so naložbe tudi del (izvedbe) dolgoročnih odločitev, so pri izračunih neto učinkov na ravni dohodka dolgoročno vkalkulirani tudi stroški (dodatnega) dela, morebitnega nakupa mlečne kvote in naložb v zgradbe, mehanizacijo in opremo. Rezultati so izraženi na letni ravni na ha površin.

## 2. Opis analiziranih tipov kmetij

Kot smo nakazali že v uvodu, pripravo načrta navadno lahko razčlenimo v tri stopnje: usmeritveno, odločitveno in izvedbeno fazo.

Za usmeritveno fazo naj bi bila dovolj čim manj omejena primerjava alternativ. To lahko naredimo s t. i. namišljeno ali hipotetično kmetijo, včasih ji rečemo tudi tipična ali modelna kmetija. Ekonomske učinke proučevane spremembe izračunamo na podlagi hipotetičnega zatečenega stanja na kmetiji, ki največkrat predstavlja neko povprečno kmetijo tako po velikosti kot intenzivnosti proizvodnje. Rezultati zanj nakazujejo tendence ekonomskih učinkov za različne možnosti. Praviloma jih lahko posplošimo kot pričakovane spremembe za večino kmetij.

Kot smo prav tako razložili že v uvodu, pa je za pripravo načrta na konkretni kmetiji vseeno smiselno že v usmeritveni fazi čim natančneje posneti njene dejanske razmere in zatečeno stanje, saj to v tako različnih pogojih, kot jih srečamo v Sloveniji - s tem mislimo predvsem naravne danosti v smislu težavnosti razmer za kmetovanje, razpoložljivost in razparceliranost površin in njihovo kakovost - pogosto močno odstopa od nekkih povprečij na določenem območju. Že vsaka taka razlika oziroma odstopanje od lastnosti, ki jih predpostavimo za modelno kmetijo, lahko pomembno vplivajo na gospodarjenje na kmetijah in s tem tudi na izbiro, ali je določena poslovna odločitev ustrezna ali ne.

Poskusimo to razložiti s primerom. Na primer: za začetek predvidimo, da kvotni sistem za kmetijo predstavlja omejujoč dejavnik in da bi povečanje priraje vodilo v obveznost plačila kazni za preseženo kvoto. Če ta kmetija lahko sama pridela zadostno količino določene vrste krme (npr. silaže) in rejec zmanjša stalež krav, da ne bi presegel dodeljene kvote, to vsekakor vodi v presežek pridelane silaže, kar seveda zahteva dodatno ukrepanje.

Drug primer: rejec razmišlja o uvedbi paše (vsaj za del črede, npr. telice), da bi zmanjšal stroške naložbe v nov hlev in stroške mehanizacije. Vendar pa so njegove površine močno razpršene, posamezne parcele pa majhne. Takšna situacija, ki mogoče odstopa od predpostavljene na modelni kmetiji, izloča pašo kot možno alternativo investicije v hlev.

Zato se postavlja zelo vmesno vprašanje: kakšne naj bodo značilnosti - danosti, ki jih lahko obravnavamo kot povprečne in jih predpostavimo za primerno osnovo pri izračunu učinkov različnih alternativnih možnosti. V tako različnih razmerah, kot jih srečamo v Sloveniji, moramo računati učinke za več modelnih kmetij, če naj bodo rezultati kolikor toliko uporabni za večje število rejcev. Da bi se torej bolj približali dejanskemu stanju na posamezni kmetiji, v tej publikaciji prikazujemo rezultate za sedem modelnih kmetij, ki jih lahko smatramo za povprečne znotraj določenega območja ali velikostne strukture v Sloveniji in predstavljajo nekakšne modele za večino slovenskih kmetij s prirajo mleka. Na teh modelnih kmetijah pa skušamo razložiti učinke določenih odločitev. Najprej pa si pogledjmo značilnosti posameznih modelnih kmetij.

## Opis proučevanih tipov kmetij s prirajo mleka

### 1. Povprečna kmetija

Povprečna slovenska kmetija, ki se ukvarja s prirajo mleka, ima 45.000 kg mlečne kvote (največkrat med 25.000 in 75.000 kg). Kmetija se nahaja v območju z omejenimi dejavniki za kmetovanje in redi 8 do 14 krav. Poleg travnikov in pašnikov ima tudi nekaj njivskih površin. Obdeluje 9 do 15 ha kmetijskih površin. V lasti ima tudi 6 do 10 ha gozda. Redi živino kombinirane lisaste pasme in vsa teleta nameni za nadaljnjo rejo. Poleg priraje mleka se torej ukvarja tudi z rejo pitancev. Letno pa proda samo 3 do 6 govejih pitancev.

Obnova (remont) črede znaša 20 %. Na kravo proda 4.500 kg mleka s 4,15 % mlečne maščobe in 3,35 % beljakovin, kolikor je tudi povprečna vsebnost v slovenske mlekarne prodanega mleka.

Vso voluminozno krmo na kmetiji pridelajo na lastnih površinah, dokupijo pa močno krmo in mineralno-vitaminske dodatke.

### 2. Majhna kmetija

V to skupino smo zajeli kmetije, ki prodajo podpovprečne količine mleka - 15.000 do 25.000 kg letno.

Kmetija se nahaja v območju z omejenimi dejavniki za kmetovanje in redi 4 do 8 krav. Obdeluje 5 do 8 ha travnikov in nima njivskih površin, v lasti pa ima tudi 4 do 8 ha gozda. Redi živino kombinirane lisaste

pasme in nameni vsa teleta za nadaljnjo rejo. Poleg priraje mleka se ukvarja tudi z rejo pitancev, teh pa letno proda le 1 do 3.

Obnova (remont) črede prav tako kot pri povprečni kmetiji znaša 20 %. Prodanega mleka na kravo je 3.300 kg. Vso osnovno krmo kmetija pridelal na lastnih površinah, dokupi pa močno krmo in mineralno-vitaminske dodatke.

### **3. Mešana (dopolnilna) kmetija**

V tej skupini so polprofesionalne kmetije, ki imajo mlečno kvoto v višini 75.000 do 125.000 kg. Kmetija se nahaja v območju z omejenimi dejavniki za kmetovanje in redi 15 do 23 krav. Poleg travnikov in pašnikov ima tudi nekaj njivskih površin. Vseh kmetijskih površin v obdelavi ima 16 do 21 ha. V lasti ima tudi 6 do 10 ha gozda. Redi govedo lisaste pasme in nameni večino telet za nadaljnjo rejo, 20 % pa jih proda v starosti do enega meseca. Poleg priraje mleka se ukvarja tudi z rejo pitancev. Teh letno proda 4 do 6.

Obnova (remont) črede znaša 25 %, na kravo pa proda 5.000 kg mleka.

Tudi na tej kmetiji vso osnovno krmo pridelajo na lastnih površinah, dokupijo pa močno krmo in mineralno-vitaminske dodatke.

### **4. Majhna čista kmetija**

Kmetije v tej skupini se ukvarjajo le s prirajo mleka. Razpolagajo z mlečno kvoto 125.000 do 200.000 kg.

Tipična kmetija v tej skupini se nahaja v ravninskem območju in redi 23 do 30 krav. Polovico kmetijskih površin predstavljajo travniki in pašniki, preostalo pa njive. Obdeluje 18 do 25 ha vseh kmetijskih zemljišč. V lasti ima tudi 8 do 12 ha gozda. Redi živino mlečne (črno-bele) pasme, vsa moška teleta proda, teličke pa redi na lastni kmetiji. Ne ukvarja se z drugo živinorejsko proizvodnjo.

Obnova (remont) črede znaša 25 %. Na kravo pa letno proda 6.000 kg mleka.

Vso voluminozno krmo pridelal na lastnih površinah, dokupi pa precej močne krme in mineralno-vitaminske dodatke.

### **5. Čista kmetija z lisasto pasmo**

Kmetije v tej skupini se ukvarjajo le s prirajo mleka, med kravami prevladujejo živali lisaste pasme. Razpolagajo z mlečno kvoto med 150.000 in 210.000 kg.

Kmetija v tej skupini redi 35 do 45 krav. Dve tretjini kmetijskih površin predstavljajo travniki in pašniki, tretjino pa njive. Skupno gospodari na 25 do 35 ha kmetijskih površin. Večina krav je še vedno lisaste pasme, nekaj že tudi mlečne pasme. Kmetija vsa moška teleta proda, teličke pa redi na lastni kmetiji. Na kmetiji se ne ukvarjajo z drugo živinorejsko proizvodnjo.

Obnova (remont) črede znaša 27 %, na kravo pa letno proda 4.500 kg mleka.

Kmetija dokupi nekaj močne krme, kupuje tudi mineralno-vitaminske dodatke.

### **6. Čista kmetija z mlečno pasmo**

Tudi kmetije v tej skupini se ukvarjajo le s prirajo mleka. Višina mlečne kvote znaša 200.000 do 300.000 kg. Od vseh mlečnih kmetij spada v to skupino le 175 kmetij, kar je 1,6 % vseh slovenskih rejcev z mlečno kvoto.

Kmetija se nahaja v ravninskem območju in redi 35 do 45 krav. Polovico kmetijskih površin predstavljajo travniki in pašniki, preostalo pa njive. Vseh kmetijskih površin je 25 do 35 ha. V lasti ima tudi 8 do 12 ha gozda. Redi živino mlečne (črno-bele) pasme, vsa moška teleta proda, teličke pa redi na lastni kmetiji. Na ukvarja se z drugo živinorejsko proizvodnjo.

Obnova (remont) črede znaša 27 %. Na kravo pa kmetija letno proda 6.000 kg mleka.

## 7. Profesionalna mlečna kmetija

V to skupino spadajo največje slovenske kmetije (in posestva), ki se ukvarjajo z mlečno prirerjo in imajo več kot 300.000 kg mlečne kvote. Leta 2007 je bilo v Sloveniji takih kmetij 128, kar predstavlja 1,2 % kmetij z mlečno kvoto.

Kmetija se nahaja v ravninskem območju in redi preko 50 krav. Več kot polovico kmetijskih površin predstavljajo njive, preostalo pa travniki. Vseh kmetijskih površin obdeluje nad 35 ha, v lasti pa ima tudi 8 do 12 ha gozda. Redi živino mlečne (črno-bele) pasme, vsa moška teleta prodaja, teličke pa redi na lastni kmetiji. Ne ukvarja se z drugo živinorejsko proizvodnjo.

Tudi na teh kmetijah obnova črede znaša 27 %. Na kravo letno prodaja 6.700 kg mleka.

Kmetija dokupuje močno krmo in mineralno-vitaminske dodatke.

Pregl. 2.1: **Povzetek značilnosti proučevanih tipov kmetij**

Lastnost	Tip kmetije						
	Povprečna	Majhna	Mešana	Majhna čista	Čista z lisasto pasmo	Čista z mlečno pasmo	Profesionalna mlečna
Mlečna kvota (kg)	45.000	20.000	100.000	150.000	180.000	240.000	370.000
Težavnostno območje	OMD	OMD	OMD	OMD	NIŽ	NIŽ	NIŽ
Travninje (ha)	7	7	10	12	20	15	18
Njive	5	0	8	11	10	15	27
Število krav	10	6	20	25	40	40	55
Število mlade živine	4	2	8	12	22	22	30
Število pitancev	5	4	8	0	0	0	0
Število telet	4	3	5	5	7	7	10
Delež mlade živine v celotni čredi (%)	35	33	33	40	42	42	42
Število GVŽ	16	10	30	34	55	55	76
GVŽ/ha kmetijskih površin	1,3	1,4	1,7	1,5	1,8	1,8	1,7
Pasma	LS	LS	LS	ČB	LS	ČB	ČB
Delež prodane mlade živine (%)	0	0	20	50	50	50	50
Plodnost krav (%)	90	90	90	88	88	88	88
Izgube telet (%)	3	3	3	4	4	4	4
Obnova črede (%)	20	20	25	25	27	27	27
Poraba organskega dušika na ha (kg)	93	99	116	102	125	129	118
Prodaja mleka na kravo letno (kg)	4.500	3.300	5.000	6.000	4.500	6.000	6.700
Vsebnost maščobe (%)	4,15						
Vsebnost beljakovin (%)	3,35						
Mlečna kvota/ha kmetijskih površin (kg)	3.750	2.857	5.555	6.522	6.000	8.000	8.222

### 3. Izračuni pokritij

V tej publikaciji je izbranih sedem modelnih kmetij, s katerimi se skušamo približati stanju na večini kmetij s prirerjo mleka v Sloveniji (glej 2. poglavje). Nekatere značilnosti teh modelnih kmetij so ponovno prikazane v preglednici 3.1. Vsi izračuni za različne alternativne možnosti, ki jih bomo proučevali, temeljijo na pokritjih. Pokritje lahko opredelimo kot razliko med celotnimi prihodki in spremenljivimi stroški. V tem poglavju se bomo ukvarjali z izračuni pokritij posameznih alternativ.

Pregl. 3.1: **Značilnosti modelnih kmetij za izračun različnih alternativ**

Parameter	Majhna	Povprečna	Mešana	<b>Majhna čista</b>	Čista z LS pasmo	Čista s ČB pasmo	Profesionalna
Mlečna kvota (kg)	20.000	45.000	100.000	<b>150.000</b>	180.000	240.000	370.000
Število krav molznic	6	10	20	<b>25</b>	40	40	55
Število mlade živine /10 krav molznic	8	8	6,5	<b>7</b>	7	7	7
Travniki (ha)	7	7	10	<b>12</b>	20	15	18
Njivske površine (ha)	0	5	8	<b>11</b>	10	15	27

Prilagajanje gospodarjenja sistemu mlečnih kvot si bomo natančneje ogledali na primeru majhne čiste kmetije. Izračunane učinke za druge tipe kmetij bomo prikazali v strnjeni obliki na koncu tega poglavja.

#### Primerjava pokritij

Preden med seboj primerjamo različne možnosti, se moramo seznaniti z nekaterimi pogoji, pod katerimi lahko rezultate primerjamo. Rezultati so primerljivi le, če so izračuni opravljani na podlagi tehnoloških izhodišč in cenovne ravni, ki velja v istem času. Nadalje so izračunani rezultati v praksi dosegljivi le ob predpostavki, da razpolagamo s potrebnim znanjem, izkušnjami in veščinami.

Doseženo pokritje za novo vpeljano dejavnost ni nujno enaka za vsakega rejca. Možne so različne situacije:

- zaradi vpeljave nove aktivnosti ni potrebno investirati v hlevske zmogljivosti;
- investicije v hleve so potrebne; na primer za pitance je treba zgraditi nov hlev ali preurediti obstoječe poslopje na kmetiji. Stroški obresti, amortizacije, vzdrževanja in zavarovanja morajo biti v tem primeru v celoti upoštevani v izračunih;
- stroške dela je smiselno vključiti v izračune, če gre za dodatno delovno silo;
- če je vložek dela že vključen v dnevno rutino in je čas porabljen na bolj učinkovit način (t.i. skrito delo), stroškov tega dela praviloma ni potrebno vračunati.

Izračunana pokritja so izražena na 100 kg mleka in na kravo. Prihodki so sestavljeni iz vrednosti namolzenega mleka in vrednosti prirerjenih živali. Slednje izračunamo iz razlike v vrednosti črede na koncu in začetku leta in iz ustvarjenega prometa od prodaje (in nakupa) živali.

Skupni spremenljivi stroški se sestojijo iz stroškov nakupa ali vzreje plemenskih telic, stroškov krme, umetnega osemenjevanja, stroškov kontrole prirreje, zavarovanja živali, veterinarskih storitev, obresti in nekaterih manjših postavk, ki niso posamično ovrednotene (pregl. 3.2). V kalkulaciji pokritja smo predvideli porabo 450 kg mleka za vzrejo teleta, tako da na majhni čisti kmetiji 7,5 % prirrejenega mleka (pri mlečnosti 6.000 kg na kravo letno) spijejo teleta. Pri krmljenju telet z mlečnim nadomestkom je celotna prirrejena količina mleka namenjena oddaji v mlekarno - praviloma so v tem primeru stroški mlečnega nadomestka nižji kot pri krmljenju telet z mlekom.

Pri iskanju alternativ smo predvideli krmljenje telet z mlečnim nadomestkom in torej oddajo celotne količine prirrejenega mleka v mlekarno, vendar stroškov za nakup mlečnega nadomestka nismo znižali glede na stroške krmljenja telet z mlekom.

Pregl. 3.2:

**Izračun pokritja pri prirreji 6.000 kg mleka na kravo letno, izraženo v € na 100 kg mleka in na molznico (primer majhne čiste kmetije)**

	€ na 100 kg	€ na molznico
Skupni prihodki	<b>38,85</b>	<b>2.331</b>
Mleko in mlečni izdelki	32,00	1.920
Promet od prodaje govedi	6,85	411
Skupni spremenljivi stroški	<b>25,03</b>	<b>1.502</b>
Nakup telic (remont)	4,17	250
Krma		
Mleko za teleta	2,40	144
Stroški močne krme	6,23	374
Stroški voluminozne krme	7,92	475
Drugi materialni stroški	0,58	35
Umetno osemenjevanje in kontrola mlečnosti	0,60	36
Veterinarski stroški	1,13	68
Zavarovanje	1,47	88
Obračunane obresti	0,53	32
Pokritje	<b>13,82</b>	<b>829</b>

Pregl. 3.3: **Izračun pokritja pri prirreji mleka za majhno in profesionalno kmetijo**

Tip kmetije	Majhna		Profesionalna	
	€ na 100 kg	€ na molznico	€ na 100 kg	€ na molznico
Mlečnost na kravo letno	3.300		6.700	
Skupni prihodki	45,47	1.516	37,83	2.545
Skupni spremenljivi stroški	35,49	1.183	24,43	1.644
Pokritje	9,98	333	13,40	901

Cene se spreminjajo iz leta v leto in iz meseca v mesec. Zato prikazujemo cene in ekonomske rezultate za dve različni ravni cen. V publikaciji praviloma prikazujemo rezultate na ravni cen v začetku leta 2009. V nekaterih preglednicah pa so prikazani tudi rezultati na ravni cen v letu 2007, da bi z njimi podkrepili občutljivost rezultatov gospodarjenja na vkalkulirane cene. Pokritje za majhno čisto kmetijo na podlagi cen v 2007 je prikazano v pregl. 3.4, za majhno in profesionalno kmetijo pa v pregl. 3.5.

Pregl. 3.4: **Izračun pokritja pri prireji mleka za majhno čisto kmetijo na podlagi cen v 2007**

	€ na 100 kg	€ na molznico
Skupni prihodki	<b>34,70</b>	<b>2.082</b>
Mleko in mlečni izdelki	28,00	1.680
Promet od prodaje govedi	6,70	402
Skupni spremenljivi stroški	<b>20,75</b>	<b>1.245</b>
Nakup telic (remont)	4,34	260
Krma		
Mleko za teleta	2,07	124
Stroški močne krme	5,20	312
Stroški voluminozne krme	5,29	318
Drugi materialni stroški	0,48	29
Umetno osemenje in kontrola mlečnosti	0,54	33
Veterinarski stroški	1,34	80
Zavarovanje	1,00	60
Obračunane obresti	0,49	29
Pokritje	<b>13,95</b>	<b>837</b>

Pregl. 3.5: **Izračun pokritja pri prireji mleka za majhno in profesionalno kmetijo na podlagi cen v 2007**

Tip kmetije	Majhna		Profesionalna	
	€ na 100 kg	€ na molznico	€ na 100 kg	€ na molznico
Skupni prihodki	40,27	1.342	33,38	2.246
Skupni spremenljivi stroški	27,43	914	20,40	1.373
Pokritje	12,84	428	12,98	873

Kot je razvidno iz zgornjih preglednic, so bili prihodki v začetku leta 2009 višji kot leta 2007, še bolj pa so se v tem obdobju povečali stroški, kar se za večino (modelnih) kmetij kaže v nižjem pokritju v prireji mleka.



## 4. Prilagoditev gospodarjenja v pogojih mlečnih kvot – kratkoročne in srednjeročne možnosti

V povezavi z izkoristkom razpoložljive kvote na kmetiji sta dve možnosti: prireja v tekočem kvotnem letu lahko zaostaja za dodeljeno kvoto ali pa jo presega. V tem poglavju so opisane možnosti za ukrepanje, ko se znajdemo v eni izmed njih.

### 4.1 Prireja zaostaja za dodeljeno kvoto - intenziviranje

Posebno v prvih letih po uvedbi kvotnega sistema pogosto na številnih kmetijah prireja ne dosega dodeljene kvote. 'Primanjkljaj' običajno ni prav velik, razen v primeru nastopa nesrečnih okoliščin po referenčnem letu za določitev višine kvote, kar je vodilo v zmanjšanje prireje.

V primerih, ko je rejec uspešno zaprosil za dodatno kvoto iz nacionalne rezerve, pa so pogostejše večje razlike med razpoložljivo kvoto in prirejo. Zdi se logično, da se z zmanjšanjem te razlike ali s popolno odpravo zaostanka v prireji za dodeljeno kvoto izboljša rezultat gospodarjenja na kmetiji. Če pa so ob tem potrebne dodatne investicije, npr. v hlevske kapacitete, pa je povečanje prireje lahko manj privlačno. V tem primeru so možne različne poti ukrepanja, največkrat pa izbiramo v smeri intenziviranja kmetovanja.

Predpostavimo, da na majhni čisti kmetiji razpolagamo s 165.000 kg mlečne kvote, dosegamo pa prirejo okoli 150.000 kg mleka letno (glej 3. poglavje, pregl. 3.1). Primerjamo lahko pozitivne in negativne učinke različnih ukrepov z izhodiščnim stanjem.

#### Brez ukrepanja

Če se sploh ne odzovemo na razliko med prirejo mleka in dodeljeno kvoto (ki je višja od prireje), ne izgubljam denarja, vendar pa se marsikdaj odpovedujemo možnosti za dodaten zaslužek.

#### Prodaja presežne kvote

Majhna čista kmetija s prirejo za 15.000 kg zaostaja za svojo kvoto. Če presežno kvoto proda npr. po ceni 0,05 €/kg, bo zanjo dobila 750 €. Z vezavo tega denarja v banki po 3 % obrestni meri bi vsako leto (dodatno) zaslužila 23 €. Ni veliko, a za to ni potrebno veliko napora.

#### Povečanje črede krav

Nakup dodatnih živali je zelo praktičen ukrep za zmanjšanje zaostanka v prireji. Če imamo v hlevu dovolj prostora in dodatne živali zmoremo oskrbeti sami, je to vsekakor racionalen ukrep s skoraj takojšnjim učinkom. Majhna čista kmetija s povprečno mlečnostjo krav 6.000 kg bi izkoristila presežno kvoto s povprečno 2,5 več kravami v hlevu in na ta način povečala pokritje iz prireje mleka za 2.163 €.

**Pregl. 4.1: Sprememba pokritja zaradi povečanja števila krav (v € na leto)**

Dejavnik		Količina ali vrednost	Prihodki oz. stroški
Nakup krav molznic	kg mleka na kravo	6.000	
	število dodatnih krav molznic	2,5	
	vrednost 2,5 krav molznic v €	3.250	
	letni stroški pri 3% obrestni meri v €		-98
Nejem dodatnih površin	kg mleka / ha (travniki in krmne rastline)	6.522	
	potrebne dodatne površine pri enaki intenzivnosti (ha)	2,3	
	najemnina za 2,3 ha		-230
Pokritje - dodatno mleko	Pokritje 15.000 kg mleka		2.163
Neto rezultat za dodatno mleko			<b>1.835</b>

Nakup živali bi stal 3.250 € in če za to namenimo sredstva, ki bi jih sicer lahko vezali v banki po 3 % obrestni meri, s tem letno izgubimo 98 €. Poleg dodatnih živali potrebujemo tudi dodatne površine (2,3 ha), če ohranimo enako intenzivnost prirreje (6.522 kg mleka na ha). Letni stroški najema površin bi znašali 230 € (100 €/ha letno). Če odštejemo stroške (izgubljenih) obresti in najemnine od pokritja, dobimo čisti učinek takega ukrepanja, ki znaša 1.835 € (2.163 € – 98 € – 239 €; pregl. 4.1).

Iz preglednice 4.4 vidimo, da se povečanje pokritja z nakupom dodatnih krav (zaradi uskladitve prirreje z razpoložljivo kvoto) lahko giblje od 114 € na majhnih kmetijah pa vse do 4.316 € na kmetijah z visoko prirrejo. Da bi dosegli ocenjeni učinek, pa mora biti vsekakor v bližnji okolici na razpolago tudi zemljišče, ki ga lahko vzamemo v najem.

**Povečanje količine močne krme**

S stopnjevanjem pokladanja močne krme se povečuje mlečnost krav. Količinski učinek je močno odvisen od obstoječe ravni pokladanja, ekonomski pa še od cene močne krme in cene mleka. Če se prirreja mleka na kravo dovolj poveča s krmljenjem večjih količin močne krme, ni treba najeti dodatnih zemljišč, marsikdaj pa tudi ne kupiti dodatnih živali.

Na majhni čisti kmetiji bi s povečanjem porabe močne krme za 370 kg na kravo dosegli zadostno povečanje mlečnosti krav, da ne bi potrebovali dodatnih kmetijskih površin. Vseeno pa bi težko dosegli povečanje prirreje celotne črede za 15.000 kg mleka na istih površinah in z enakim številom krav. Verjetno pa bi nam to uspelo doseči na obstoječih površinah, a s povečanjem črede krav za 0,8 živali.

1. Zaradi večje konzumacije močne krme bi se zauživanje voluminozne krme na kravo nekoliko zmanjšalo. Groba ocena pokaže, da bi s povečanjem porabe močne krme za 370 kg na kravo dosegli podobno letno porabo voluminozne krme s 25,8 kravami kot s 25 kravami, če tem ne povečamo odmerkov močne krme. Poraba voluminozne krme na kmetiji se torej ne spremeni, s tem pa tudi ni potrebe po najemu dodatnih površin.

2. Pokritje za 0,8 krave znaša 714 €.
3. Del pokritja, ki ga ustvarimo z 0,8 krave v 2. koraku, izhaja tudi iz pokrivanja stroškov voluminozne krme (dodatno ustvarjeno pokritje je zato sorazmerno manjše). Toda, kot smo omenili v 1. koraku, se skupna poraba voluminozne krme na kmetiji ne spremeni, zato lahko izračunani rezultat korigiramo za vkalkulirane stroške voluminozne krme v vrednosti 351 €.
4. Stroški dodatne močne krme (370 kg na kravo, 25,8 krav) pri ceni 0,28 €/kg znašajo 2.675 €.
5. V 2. koraku izračunano pokritje za 0,8 krave še vedno predpostavlja mlečnost 6.000 kg na kravo. Vendar pa sedaj krave dajejo povprečno 6.289 kg mleka. V 4. koraku so bili izračunani stroški dodatne močne krme. Drugih dodatnih stroškov nimamo, prav tako ne dodatnih prihodkov razen seveda prihodkov od dodatnega prirejenega mleka. Ti znašajo: 25,8 krav x 389 kg mleka/kravo x 0,32 €/kg (cena mleka) = 3.216 €.

Koraki 2, 3, 4 in 5 dajo skupaj vrednost 1.605 €. Ker moramo kupiti 0,8 krave, moramo odšteti 31 € (obresti v žival vezanih sredstev), tako da pridemo do realnega učinka povečanja porabe močne krme v višini 1.574 € (pregl. 4.2).

**Pregl. 4.2: Sprememba pokritja zaradi povečanja porabe močne krme (v € na leto)**

Dejavnik	Količina ali vrednost	Prihodki oz. stroški	Opombe
Sprememba močne krme (kg ječmena na kravo letno)	370		
Pokritje (0,8 več krav molznic)		714	
Prihranki (stroški voluminozne krme, že odšteti v pokritju zgoraj)		351	
Stroški večje količine močne krme		-2.675	
Prihodki zaradi višje mlečnosti		3.216	
Dodatno pokritje zaradi več močne krme		<b>1.605</b>	brez korekcije za stroške krav in/ali zemlje
Število kupljenih krav molznic	0,8		
Vrednost 1 krave molznice	1.300		
Letni stroški vezanih sredstev pri 3 % obrestni meri		-31	
Pokritje zaradi spremembe močne krme		<b>1.574</b>	korigirano za spremembe v številu krav ali površini zemlje

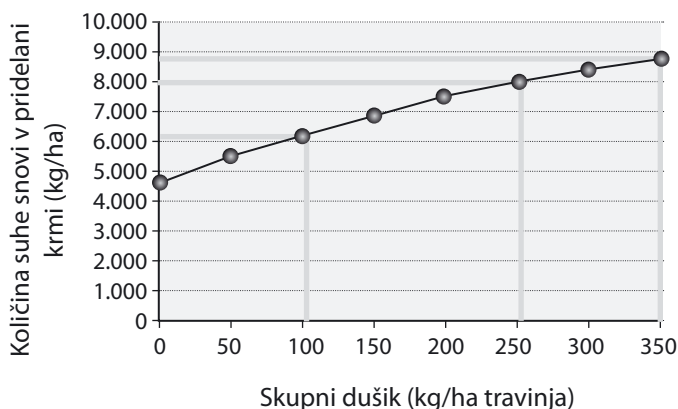


Dobili smo nižje pokritje kot v primeru nakupa 2,5 krav in najema dodatnih 2,3 ha površin, vendar pa smo to dosegli brez dodatnih zemljišč, najbrž pa potrebujemo tudi nekaj manj dela za oskrbo živali (namesto 27,5 krav jih sedaj zadostuje 25,8). Ne nazadnje je tudi lažje povečati količino močne krme kot najeti dodatne površine. To lahko naredimo praktično kadar koli med letom, učinek pa je seveda najboljši, če se zanj odločimo v ustreznem obdobju laktacije (pred njenim začetkom).

## Večja intenzivnost gnojenja z dušikom

Z večjimi odmerki dušičnega gnojila se poveča pridelek voluminozne krme. To možnost največkrat izberemo v kombinaciji z nakupom dodatnih živali (razlaga v nadaljevanju). Odločitev za ta ukrep je seveda primerna le pred začetkom vegetacijske sezone. Povečanje intenzivnosti gnojenja z dušikom je seveda omejeno (nitrarna direktiva) in kmetije z razmeroma intenzivnim gnojenjem imajo veliko manj manevrskega prostora na tem področju kot tiste z ekstenzivnejšo pridelavo krme. Slika 4.1 prikazuje, da prvih 100 kg dušika daje približno dvakrat večji učinek, kot če za toliko povečamo odmerek dušika pri že doseženi visoki intenzivnosti gnojenja. Prikazani pridelki se nanašajo na štirikosno rabo, saj le pravočasna raba omogoča pridelavo kakovostne osnovne krme, ta pa visoko mlečnost krav.

Slika 4.1: **Pridelek krme pri različni intenzivnosti gnojenja z dušikom (izražen v kg suhe snovi na hektar travinja)**



Izračun ekonomskega učinka intenzivnejšega gnojenja je podoben kot pri spremembi količine močne krme v obroku živali. Da bi s prirejo mleka dosegli razpoložljivo kvoto, moramo intenzivirati gnojenje, če želimo pridelati več osnovne krme na razpoložljivih zemljiščih. Za povečanje pridelka na travinju, ki bo zadoščal večjim potrebam po krmi za dodatno 2,5 krav (2,5 krav x 6.000 kg mleka na kravo = 15.000 kg mleka), bi morali na proučevani kmetiji odmerek dušika na hektar travinja povečati kar za 142 kg.

Pregl. 4.3: **Sprememba pokritja pri intenzivnejšem gnojenju z dušikom (v € letno)**

Dejavnik	Količina	Prihodki oz. stroški	Opombe
Sprememba količine N/ha (kg)	142		
Pokritje 2,5 več krav molznic		2.163	
Prihranki (stroški voluminozne krme, ki so že odšteti v pokritju zgoraj)		1.067	
Stroški dodatnega dušičnega gnojila		-2.110	
Dodatno pokritje zaradi več dušičnega gnojila		1.120	€ brez korekcije za stroške krav in/ali zemlje
Število kupljenih krav molznic	2,5		
Vrednost nakupa 2,5 krav molznic	3.250		
Letni stroški vezanih sredstev pri 3 % obrestni meri		-98	
Pokritje zaradi spremembe količine N/ha		<b>1.022</b>	korigirano za spremembo v številu krav

1. 2,5 več krav poveča pokritje za 2.163 €.
2. Stroški gnojila se povečajo za 2.110 €.
3. V 1. koraku je povečano pokritje temeljilo na potrebi po 2,3 ha dodatnih površin. Toda z intenzivnejšim gnojenjem dosežemo na obstoječih površinah zadosten pridelek osnovne krme, tako da ni potrebno najeti dodatnih površin. Zato se stroškom voluminozne krme na teh površinah, ki nam jih ni treba najeti, izognemo.

Koraki 1, 2 in 3 dajejo skupaj učinek povečanja pokritja za 1.120 €. Ker pa povečamo stalež krav za 2,5 živali, moramo odšteti 98 € stroškov za sredstva, vezana v njih, kar daje končni učinek 1.022 € (pregl. 4.3).

Dobili smo nižje pokritje kot v primeru, da kupimo 2,5 krav in najamemo 2,3 ha zemljišč. Dobra stran tega ukrepa pa je manjša odvisnost od razpoložljivosti dodatnih zemljišč na našem območju, najbrž pa je tudi vložek dela nekoliko nižji, saj namesto 25,3 obdelujemo 23 ha površin. V obdobju visokih cen dušičnega gnojila pa je ta možnost manj donosna tudi od različice, ki smo jo proučevali pred njo, to je povečanja porabe močne krme. Intenziviranje gnojenja z dušikom je tudi manj zaželeno z okoljskega vidika, ki pridobiva na pomenu.

### Nakup osnovne krme

Namesto večje intenzivnosti gnojenja z dušikom se lahko odločimo tudi za nakup osnovne krme. Nakup enake količine krme, kot bi jo sicer pridelali sami z intenzivnejšim gnojenjem, bi nas stal 2.324 €, če jo obračunamo po ceni 0,14 € za količino, ki je po hranilni vrednosti primerljiva z ječmenom. To je precej več kot stroški dodatnega gnojila (2.110 €). Zato je tudi ekonomski učinek, izražen s pokritjem, nižji in znaša približno 905 €. Nakup osnovne krme bi postal torej zanimiv le v primeru, če bi se ta občutno pocenila.

Pri določeni intenzivnosti gnojenja se učinek stopnjevanja le-tega že precej zmanjša (izraženo v dodatnem hektarskem pridelku) in s tem nakup krme spet postane zanimivejši. Rezultat je seveda močno odvisen tudi od cene krme. V izračunu smo predvideli ceno, ki je za kakovostno voluminozno krmo, če jo preračunamo v strošek hranilnih snovi (predvsem vsebovane energije in beljakovin), mogoče celo nekoliko nižja od povprečnih tržnih cen v Sloveniji (0,10 €/kg mrve povprečne do slabe kakovosti). Grobo pravilo za nakup osnovne krme (npr. mrve) je, da je nakup smiseln, če je kakovostna in je njena cena vsaj za 50 % nižja od cene ječmena ali koruze.

Pregl. 4.4: **Sprememba pokritja (v € na kmetijo letno) za sedem modelnih kmetij in pet različnih načinov ukrepanja pri neizkoriščeni mlečni kvoti**

Parameter	Majhna kmetija	Povprečna kmetija	Mešana kmetija	Majhna čista kmetija	Čista z lisasto pasmo	Čista z mlečno pasmo	Profesionalna kmetija
Priraja mleka na kmetiji (kg)	20.000	45.000	100.000	150.000	180.000	240.000	370.000
Kvota mleka na kmetiji (kg)	22.000	49.500	110.000	165.000	198.000	264.000	407.000
Prodaja odvečne kvote	3	7	15	23	27	36	56
Nakup krav molznic	114	352	1.063	1.835	1.876	3.005	4.316
Več močne krme	189	438	1.056	1.574	1.923	2.620	3.759
Intenzivnejše gnojenje z dušikom	119	221	817	1.022	432	115	-2.775
Nakup voluminozne krme	-93	-48	534	905	958	1.873	2.107

Nakup osnovne krme namesto intenzivnejšega gnojenja izpade bolj utemeljen na večjih kmetijah. Najenostavnejša razlaga je, da smo na večjih kmetijah predvideli višjo izhodiščno intenzivnost gnojenja z dušikom (250 kg/ha v primerjavi s 100 kg/ha na majhnih kmetijah).

Pregled učinkov različnih možnosti za vseh sedem modelnih kmetij je podan v pregl. 4.4. Za nekatere tipe kmetij je najdonosnejša odločitev za povečanje porabe močne krme, je pa razlika z nekaterimi drugimi ukrepi ponekod majhna in se v konkretnih razmerah marsikdaj najbrž sploh ne bi pokazala. Na drugih kmetijah je bolje vzrediti ali kupiti dodatne živali. Intenzivnejše gnojenje in nakup osnovne krme se nista izkazala za ugodni izbiri v primerjavi z omenjenima možnostma. Visoki vkalkulirani stroški dušičnega gnojila (1,24 € za kg N) in ostalih rudninskih gnojil so ključen razlog, da se ta ukrep ni izkazal za ugodnega. Nizke cene mlečnih kvot tudi prodaje teh ne spodbujajo.

## 4.2 Prireja presega razpoložljivo kvoto

V običajnih razmerah naj bi se izogibali preseganju razpoložljive kvote ob koncu kvotnega leta, da ne bi nad nami visela nevarnost plačila kazni. Čeprav v Sloveniji takšna situacija skorajda ni realna, pa nam poznavanje učinkov ukrepov za uravnavanje prireje mleka, ki le-to nekoliko znižujejo, lahko pride prav. Nekateri ukrepi so ne nazadnje primerni tudi za zniževanje stroškov prireje, ki pa naj seveda ne bi poslabšali skupnega ekonomskega učinka kmetovanja.

Ukrepe lahko razdelimo v dve večji skupini. V prvi so tisti, ki nam omogočajo kratkoročno uravnavanje prireje in jih lahko vpeljemo v tekočem kvotnem letu ali v trenutni laktaciji. V drugi skupini pa so ukrepi z dolgoročnejšimi učinki, pri katerih gre največkrat za spremembo rejskih strategij.

Opisi kratkoročnega in dolgoročnega ukrepanja na kmetijah v primerih, ko prireja presega razpoložljivo kvoto:

- prodaja krav z nizko prirejo – to vodi v takojšnje znižanje količine namolzenega mleka in je lahko dobra izbira s hitrim učinkom. Z njim dosežemo tudi višjo povprečno prirejo v čredi. Vsekakor se odločamo tudi za izločanje živali z zdravstvenimi problemi (mastitis, plodnostne težave ipd.), s čimer dosežemo podoben učinek in izboljšamo tudi zdravstveni status črede;
- krmljenje presežkov mleka teletom – ta količina je seveda omejena in z njim predvsem v rejah z majhnim številom živali lahko nekoliko omilimo težave;
- zmanjšanje odmerkov močne krme – na ta način ne izkoristimo proizvodnih sposobnosti živali in krave dajejo manj mleka. Nekaj prihranimo tudi pri stroških krme;
- manj intenzivno gnojenje z dušikom – ukrep lahko izpeljemo le v poletni sezoni. Rezultat je zmanjšana količina, največkrat pa tudi kakovost mrve ali silaže, to pa se kaže v nižji prireji mleka celotne črede;
- povečanje staleža mladih živali ali živali za pitanje. Ukrep pride v poštev za izravnavo bilance krme na kmetijah, na katerih smo zmanjšali čredo krav, da ne bi presegli razpoložljive kvote. Lahko pa površine, ki jih ne potrebujemo za pridelavo krme za govedo, namenimo reji drobnice, konj, v ravninskih predelih tudi za pridelavo poljščin;
- povečanje prireje na kravo in uporaba sproščenih površin v druge namene kot dolgoročno ukrepanje. Povezano je z zmanjšanjem števila krav. Dvig mlečnosti krav lahko spremljamo z različnimi rejskimi strategijami in tudi z boljšo oskrbo živali. Dolgoročno lahko učinek dosežemo z dvigovanjem genetskega potenciala svojih živali, torej z načrtnejšo selekcijo, pri čemer lahko učinke pričakujemo v petih do desetih letih. Za manj živali potrebujemo manj zemljišč, ki jih namenimo drugim dejavnostim;

- o pridobitev dodatne kvote bodisi z nakupom ali pa iz nacionalne rezerve. Ukrepanje je bolj razvojno naravnano, povečevanje priraje pa narašča skladno z dvigovanjem mlečnosti živali v čredi, pogosto pa tudi s povečanjem velikosti črede krav.

Ko so bile uvedene mlečne kvote v zahodnoevropskih državah sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja, so se rejci prilagajali presežni priraji na različne načine. Npr. na Nizozemskem je na začetku veliko rejcev presežek mleka pokrmilo teletom namesto nakupa mlečnega nadomestka. Rejci so tudi prodajali živali z nižjo mlečnostjo. V Veliki Britaniji so se rejci največkrat odločali za znižanje količine močne krme v obrokiah krav, kar je bilo gotovo povezano tudi s sorazmerno visokimi cenami močne krme v primerjavi z razmerami na Nizozemskem. Ukrepanje je odvisno od razmer na posamezni kmetiji, pa tudi od ekonomskih značilnosti na lokalnem ali regionalnem trgu.

Predpostavimo, da ima naša majhna čista kmetija mlečno kvoto 135.000 kg, dosega pa prirajo mleka okoli 150.000 kg. Za takšno situacijo bomo skušali izračunati pozitivne in negativne ekonomske učinke različnih ukrepov in jih primerjali s situacijo, ko bi kmetija letno priredila 135.000 kg mleka, kolikor znaša njena kvota.

## Brez ukrepanja

Če država izkoristi njej dodeljeno kvoto in se rejci ne odzivajo na svojo presežno prirajo, morajo plačati kazen za količino priraje, ki presega njihovo razpoložljivo kvoto. Na proučevani modelni kmetiji bi ta znašala kar 4.175 € (15.000 kg x 0,2783 €/kg). Po drugi strani s 15.000 kg mleka doseže pokritje 2.073 €, torej je neto učinek pasivnosti, ki se kaže še naprej v letnem presežku priraje nad kvoto za 15.000 kg mleka, negativen in znaša -2.102 €. Tak rezultat vsekakor kliče po ukrepanju.

V praksi v Sloveniji še nihče ni plačal kazni za preseženo kvoto, saj nacionalna kvota še nikoli ni bila izkoriščena v celoti. Zato lahko sklepamo, da je v slovenskih razmerah rezultat neaktivnosti v enakih okoliščinah pozitiven in na ravni pokritja znaša 2.073 €.

## Pridobitev dodatne kvote

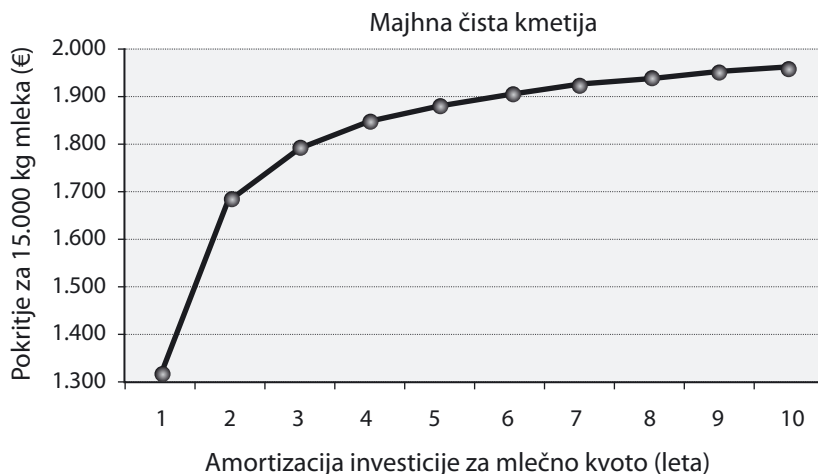
Če priraja v tekočem kvotnem letu presega razpoložljivo kvoto kmetije, je nakup kvote možen ukrep za izničenje tega presežka. Ukrepanje v tej smeri je smiselno zlasti, če nameravamo dolgoročno povečati obseg priraje na kmetiji. Najcenejši način pridobitve dodatne kvote je seveda iz nacionalne rezerve, pri čemer pa so možnosti praviloma zelo omejene, zato se moramo pri hitrejšem povečevanju priraje odločiti za nakup kvote na trgu (ali pa špekulirati, da plačilo kazni ne bo nikoli potrebno). Odgovor na vprašanje, ali je nakup kvote smiseln, je odvisen od številnih dejavnikov:

- tržne cene kvote,
- doseženega pokritja na kg mleka,
- količine kupljene kvote,
- finančnih razmer posameznega kmeta.

Pomembno vlogo igra tržna cena kvote. Če je ta visoka, je potrebno daljše obdobje, da se naložba v kvoto povrne. Na ceno kvote vsekakor vpliva ponudba mlečnih kvot na trgu, na oboje pa že sprejeta odločitev na ravni Evropske unije o prihodnosti mlečnih kvot. Vsekakor moramo pri odločitvah upoštevati amortizacijsko dobo, saj je naložba utemeljena le, če jo razpršimo na daljše obdobje (ki pa naj nikakor ne bi segalo preko leta 2014/15, ko naj bi bile kvote odpravljene). Več let ko bomo od nakupa kvote imeli koristi, višjo ceno nakupa kvote lahko upravičimo.

Slika 4.2:

**Pokritja za majhno čisto kmetijo, znižana s stroški amortizacije za nakup kvote za različno obdobje (nakup 15.000 kg kvote po ceni 0,05 €/kg)**



Pregl. 4.5:

**Sprememba pokritja zaradi povečanja priraje in nakupa manjkajoče kvote (v € letno)**

Dejavnik	Prihodki oz. stroški
Pokritje 15.000 kg mleka	2.073
- Stroški nakupa kvote letno (za 15.000 kg mleka)	-199
= Neto rezultat nakupa	<b>1.874</b>

Razlike v učinkih nakupa kvot so med kmeti zelo velike, najbolj pa so odvisni od doseženega pokritja na kilogram mleka. Če ima rejec res nizke stroške priraje, se mu lahko naložba hitro povrne.

Z izkoristkom kupljene kvote za 15.000 kg mleka pri pokritju 13,82 €/100 kg mleka dosežemo na majhni čisti kmetiji skupaj 2.073 € pokritja (pregl. 4.5). Stroški nakupa kvote zajemajo stroške amortizacije (obračunane za štiriletno obdobje:  $\frac{1}{4} \times 15.000 \text{ kg} \times 0,05 \text{ €/kg} = 187,50 \text{ €}$ ) in obresti, kar je skupaj 199 €. Skupni učinek tako znaša 1.874 € letno. Kot prikazuje slika 4.2, je cena kvote tako nizka, da ima zelo majhen vpliv na skupni učinek.

## Prodaja krav

Ena od možnosti je tudi prodaja nekaj krav. To bi vodilo v takojšnje zmanjšanje količine mleka in jo lahko štejemo za dobro kratkoročno alternativo. Obenem dvigne povprečno mlečnost krav v čredi, saj najprej izločimo živali s podpovprečno mlečnostjo. Prednost pri izločitvi imajo tudi živali z zdravstvenimi težavami, zato s tem ukrepom izboljšamo tudi zdravstveni status črede.

Če predpostavimo, da imajo na majhni čisti kmetiji krave, ki bi jih izločili, za 1.000 kg manj mleka od povprečja črede, bi torej prodali tri živali z mlečnostjo okoli 5.000 kg, da bi zmanjšali priraje črede za 15.000 kg. Ekonomski učinek takega ukrepa je nizek, saj v pokritje lahko štejemo le obresti od prihodkov za izločene živali (pregl. 4.6).



Pregl. 4.6:

**Sprememba pokritja  
zaradi prodaje treh krav  
(v € letno)**

Dejavnik	Količina ali vrednost	Prihodki oz. stroški
Količina mleka na izloženo kravo (kg)	5.000	
Število prodanih krav molznic	3	
Prihodki od 3 krav molznic	1.815	
Letni prihodki od obresti (3 %)		54
Pokritje od prodaje krav molznic		<b>54</b>

**Zmanjšanje porabe močne krme – več voluminozne krme**

Potrebe molznic po energiji pokrijemo s kombinacijo voluminozne in močne krme. Voluminozno krmo večinoma pridelamo sami na kmetiji, močno krmo pa moramo kupiti. Stroški krme predstavljajo velik del spremenljivih stroškov na kmetiji, zato je mogoče smiselno razmisliti o možnosti delnega nadomeščanja močne krme z voluminozno. Če krava dobi manj močne krme, kot jo potrebuje glede na svojo mlečnost, bo pojedla nekaj več voluminozne krme. Toda ta zamenjava nikoli ne bo nadomestila količine, še manj pa hranilne snovi izpodrinjene močne krme. Zato se mlečnost krav zniža. Večja poraba voluminozne krme je v opisanem primeru vseeno smiselna, če jo imamo preveč ali pa je cena močne krme relativno visoka.

V primeru presežkov mleka se s pokladdanjem manj močne krme izognemo presežkom voluminozne krme. Za enako prirerjo potrebujemo več krav z nižjo mlečnostjo. Na ravni kmetije se prihodki nekoliko povečajo, z njimi pa tudi stroški voluminozne krme, veterinarskih storitev, umetnega osemenjevanja, kontrole mlečnosti in drugi stroški, povezani s številom živali. Znižajo pa se seveda stroški močne krme.

Če majhna čista kmetija letno prireri 150.000 kg mleka s 25 kravami na 23 ha kmetijskih površin, znaša povprečna mlečnost krav 6.000 kg. Za doseganje mlečne kvote 135.000 kg bi potrebovali le 22,5 živali, za te pa 20,7 ha površin. Z znižanjem porabe močne krme na kravo za 393 kg bi povprečna mlečnost padla na okoli 5.585 kg, za doseganje kvote pa bi potem potrebovali dobrih 24 živali; pri nespremenjenem zauživanju voluminozne krme (s strani posamične živali) bi zanje krmo pridelali na 22,24 ha površin, ker pa se konzumacija le-te nekoliko poveča, zanje potrebujemo 23 ha površin.

1. 1,67 več krav poveča pokritje na ravni kmetije za 1.386 €.
2. 24,17 krav, ki dobijo manj močne krme, skupaj zaužijejo enako količino voluminozne krme kot v izhodiščnem stanju 25 krav z večjimi odmerki močne krme. Toda stroški voluminozne krme za 0,83 krav (25 - 24,17) niso vkalkulirani. Ti stroški znašajo 394 €.
3. 24,17 krav zaužije 393 kg manj močne krme (vsaka). Če znaša cena močne krme 0,28 €/kg, to pomeni skupni prihranek 2.660 €.
4. V 1. koraku izračunano pokritje se nanaša na 1,67 krav, ki bi še vedno ohranile mlečnost 6.000 kg. Toda njihova povprečna mlečnost se zmanjša na 5.585 kg. V 3. koraku so izračunani prihranki zaradi zmanjšane porabe močne krme. Upoštevati pa moramo še znižane prihodke zaradi nižje mlečnosti. To znižanje prihodkov znaša: 24,17 krav x 415 kg mleka/kravo x 0,32 €/kg (cena mleka) = 3.209 €.

Koraki od 1 do 4 dajo skupni rezultat 443 € (ker eno kravo prodamo, bi temu rezultatu lahko prišteli še dobrih 18 € obresti; skupaj učinek znaša 462 € – glej pregl. 4.7). To je vsekakor veliko nižje pokritje, kot ga dosežemo z nakupom 15.000 kg kvote. Toda pri obravnavanem ukrepu nakup kvote ni potreben, nekaj malega pa prihranimo tudi pri delovni obremenitvi (10 mesecev imamo eno kravo manj v oskrbi).

*Pregl. 4.7: Sprememba pokritja zaradi znižanja količine močne krme (v € letno)*

Dejavnik	Količina ali vrednost	Prihodki oz. stroški	Opombe
Količina močne krme (kg ječmena na kravo letno)	-393		
Pokritje zaradi 1,67 več krav molznic		1.386	
Prihranki pri stroških voluminozne krme		-394	
Manj močne krme		2.660	
Nižja mlečnost po kravi		-3.209	
Dodatno pokritje zaradi spremembe močne krme		<b>443</b>	brez korekcije za stroške krav in/ali zemlje
Število prodanih krav molznic	1		
Prihodki za eno kravo molznico	605		
Letni prihodki od obresti (3 %)		18	
Sprememba pokritja zaradi manj močne krme		<b>462</b>	korigirano za spremembo v številu krav

Znižanje količine močne krme nosi s seboj tudi določeno tveganje. Vpliva lahko na zdravstveno stanje v čredi in tudi na vsebnost beljakovin v mleku. Negativnim učinkom se lahko izognemo le, če del močne krme nadomestimo z voluminozno krmo odlične kakovosti, ki pa nam je pogosto primanjkuje.



### Manj intenzivno gnojenje z dušikom

Če se soočamo s presežki mleka, lahko zmanjšamo število krav. Posledica so lahko odvečne površine, saj za manjše število živali potrebujemo manj voluminozne krme. Temu se lahko izognemo z zmanjšanjem intenzivnosti pridelave krme, največkrat to storimo z nižjimi odmerki rudninskih gnojil.

Na majhni čisti kmetiji dosežemo prirejo 135.000 kg, kolikor znaša tudi kvota te kmetije, z 22,5 kravami, zanje pa pridelamo dovolj voluminozne krme na 20,7 ha površin. Če intenzivnost gnojenja z dušikom zmanjšamo za 98 kg/ha travinja, potrebujemo za pridelavo voluminozne krme 23 ha površin. Število krav se ne spremeni, zato preračunamo le 2. in 3. korak.

1. Število krav ostane nespremenjeno, to je 22,5.
  2. Stroški rudninskega gnojila se zmanjšajo za 1.460 €.
  3. Namesto 20,7 ha potrebujemo za pridelavo voluminozne krme 23 ha površin. Zato moramo povečati stroške pridelave voluminozne krme za 2,3 ha, kar zneso dodatnih 1.177 €.
2. in 3. korak dasta skupni učinek 282 €. Če prištejemo stroške obresti od vrednosti prodanih krav, se skupni učinek poveča na 336 € (pregl. 4.8).

Pregl. 4.8: **Sprememba pokritja zaradi znižanja intenzivnosti gnojenja z dušikom (v € letno)**

Dejavnik	Količina ali cena	Prihodki oz. stroški	Opombe
Sprememba količine N/ha (kg)	-98		
Prihranki pri stroških voluminozne krme		-1.177	
Manjši stroški dušičnega gnojila		1.460	
Sprememba pokritja zaradi manjše količine N/ha		<b>282</b>	€ brez korekcije za stroške krav in/ali zemlje
Število prodanih krav molznic	3		
Prihodki od prodaje treh krav molznic		1.815	
Letni prihodki od obresti (3 %)		54	
Sprememba pokritja zaradi manjše intenzivnosti gnojenja z N gnojilom		<b>336</b>	korigirano za spremembo števila krav

### Prodaja voluminozne krme

Namesto znižanja intenzivnosti gnojenja z dušikom lahko tudi prodamo odvečno pridelano krmo. Prodaja krme, ki nam ostane zaradi zmanjšanja staleža krav, nam bi prinesla 1.826 € prihodkov, če krmo preračunamo v ekvivalente ječmena in jo ovrednotimo po ceni 0,11 €/kg. Od te vrednosti moramo odšteti stroške pridelave krme za prodajo, ki znašajo 1.177 €. Tako dobimo spremembo pokritja v primeru odločitve za prodajo odvečne voluminozne krme v vrednosti 708 €, če upoštevamo še prihodek od obresti za prodane živali. Najbolj spremenljiv dejavnik, ki vpliva na končni rezultat, je cena voluminozne krme, ki lahko močno niha predvsem v odvisnosti od povpraševanja po njej in njene kakovosti.

### Najboljše ukrepanje v primeru presežka mleka za različne tipe kmetij

S presežki mleka se spoprijemamo na različne načine, ki so različno primerni za različne tipe kmetij. V preglednici 4.9 so prikazani učinki posameznih odločitev za obravnavane modelne kmetije. Če jih primerjamo med seboj, je bila v začetku leta 2009 ne glede na tip kmetije najboljša odločitev nakup kvote (pri sorazmerno nizki ceni; še nekoliko boljši rezultat bi dobili ob pridobitvi dodatne kvote iz nacionalne rezerve).

Pregl. 4.9: **Sprememba pokritja (na kmetijo letno) za sedem modelnih kmetij in sedem različnih načinov ukrepanja pri preseženi mlečni kvoti**

Dejavnik	Majhna kmetija	Povprečna kmetija	Mešana kmetija	Majhna čista kmetija	Čista z lisasto pasmo	Čista z mlečno pasmo	Profesionalna kmetija
Prirerja mleka na kmetiji (kg)	20.000	45.000	100.000	150.000	180.000	240.000	370.000
Kvota mleka na kmetiji (kg)	18.000	41.500	90.000	135.000	162.000	216.000	337.000
Nobeni sprememb	-357	-738	-1.377	-2.102	-2.577	-3.362	-5.342
Nakup kvote: 0,05 €/kg	173	454	1.273	1.874	2.193	2.999	4.465
Prodaja krav molznic	13	25	44	54	87	87	120
Manj koncentratov	9	65	133	462	484	634	1.151
Manj dušika (umetno gnojilo)	53	131	326	338	709	494	1.690
Prodaja voluminozne krme	198	370	214	708	902	772	1.881

## 5. Dolgoročne(jše) strategije ukrepanja na kmetijah

Dolgoročno lahko razmišljamo o širšem razponu možnosti, ki lahko postanejo realne alternative prestrukturiranja proizvodnje na kmetiji:

i) v smeri specializacije in povečanja intenzivnosti reje:	povečanje mlečnosti krav in/ali povečanje skupne priraje mleka na kmetiji
ii) ali pa v smeri razpršitve proizvodnih dejavnosti: (poleg priraje mleka še ena ali več dodatnih usmeritev)	prodaja plemenskih telic reja krav dojilj pitanje bikov reja drobnice tržna pridelava poljščin oddaja (odvečnih) zemljišč v zakup

Povečanje mlečnosti živali (in ob tem nakup mlečne kvote, če je/bo potreben) je obravnavano že v prejšnjem poglavju. Največkrat lahko hiter učinek dosežemo s stopnjevanjem pokladanja močne krme.

Pridobitev dodatne kvote je lahko smiseln ukrep, če nam za presežek priraje grozi plačilo kazni. Gre za ukrep, ki je dolgoročno naravn – kvote ne kupimo le za eno kvotno leto, torej že lahko govorimo o strateški odločitvi. Namesto pridobitve dodatne kvote pa se lahko odločimo tudi za diverzifikacijo proizvodnje. Sproščene kmetijske površine, ki jih ne potrebujemo za pridelavo krme zaradi zmanjšanja črede krav, lahko namenimo drugim dejavnostim. Tudi za tako možnost se največkrat ne odločimo zgolj za eno sezono, ampak za daljše obdobje, zato tudi v tem primeru lahko govorimo o strategijah z dolgoročnimi učinki.

### Razpršitev proizvodnje

Vse več kmetij ne vidi svoje prihodnosti v posodabljanju kmetije, ki zahteva kapitalsko zahtevno investiranje. To je zanje preveč tvegano ter stresno in na zaostrene ekonomske razmere skušajo odgovoriti na drugačne načine. Tudi v zahodnoevropskih državah se vse več kmetov odloča za t. i. multifunkcionalno kmetovanje, pri katerem svoje proizvodne dejavnike uporabijo za ustvarjanje novih proizvodov in storitev, za katere največkrat najdejo povpraševanje na lokalnih trgih. Veliko teh kmetov je mlajših in razmeroma dobro izobraženih, pri razvoju svojih kmetij v smeri multifunkcionalnosti pa skušajo širiti nabor dejavnosti, jih drugače poslovno organizirati in se z njimi bolj 'poglabljeno' ukvarjati. Na ta način dodajo več nove vrednosti kmetijskim proizvodom, pogosto pa to vključuje npr. predelavo na kmetiji, proizvodnjo regionalno značilne hrane, neposredno prodajo na kmetiji ali vsaj skrajšanje agroživilske verige s prodajo na lokalnem ali regionalnem trgu, marsikdaj pa tudi ekološko kmetovanje. Med dopolnilnimi dejavnostmi so kmečki turizem, proizvodnja energije, oskrba ljudi, ohranjanje narave in kulturne krajine, zagon dodatne nekmetijske dejavnosti na kmetiji itd. Ne nazadnje to vključuje ustvarjanje novih načinov spodbujanja in ohranjanja proizvodnih virov kmečkenga gospodinjstva, kot je iskanje zaposlitve članov kmečke družine izven kmetije, kmetovanje po povsem podjetniških načelih ali vstopanje v programe sodelovanja na lokalni ravni in okoljske programe, ki imajo svojo ekonomsko privlačnost. Da bi bile uspešne, morajo take strategije temeljiti na odnosih sodelovanja med člani kmečkih družin ter biti podprte z dobro organizirano mrežo kontaktov in informacij.

Multifunkcionalno kmetovanje se je v številnih zahodnoevropskih državah že dobro uveljavilo. Nekatere raziskave na Nizozemskem, Veliki Britaniji, Italiji, Nemčiji, Španiji in na Irskem kažejo, da je že več kot polovica kmetij vključena v dodatne ali dopolnilne dejavnosti. Delež kmetij, na katerih so člani vključeni tudi v nekmetijske dejavnosti, pa je še večji. Tudi v teh državah netradicionalne dejavnosti na kmetijah prispevajo okoli tretjine dohodka kmečkih družin, če gledamo kmetijski sektor kot celoto. Na ravni kmetij je ta delež seveda lahko še veliko večji, odvisno od števila in vrste aktivnosti razvoja podeželja, ki jih opravljajo. Izkušnje kažejo, da nove strategije kmetovanja pozitivno vplivajo na lokalne skupnosti v ekonomskem smislu in povečujejo vitalnost podeželja. Na ta način multifunkcionalno kmetovanje spodbuja razvoj podeželja v Evropi, so pa učinki med državami zelo različni, odvisno od ekoloških, družbenih in političnih odnosov do tega področja in medsebojnega razumevanja med urbanim in podeželskim prostorom.

V tem poglavju dajemo poudarek tistim dejavnostim, ki so poleg prirere mleka vezane na kmetijska zemljišča. Eno najpomembnejših vprašanj je, ali je neka druga dejavnost ustrezna za obravnavano kmetijo in njene člane. Zato sta strateško načrtovanje in odločanje zelo pomembni, saj določata, ali naj bi bila vpeljava nove dejavnosti uspešna in dolgoročno vzdržna. Poleg odgovora na najpomembnejše vprašanje o ustreznosti neke dejavnosti za posamezen tip kmetije je pomembno vedeti, kakšen je realno pričakovan ekonomski rezultat predvidene spremembe tako v nadomeščeni kot tudi v novi dejavnosti.

Ekonomski učinki različnih dejavnosti seveda niso enaki na vseh kmetijah. Na kmetijah z nizko obtežbo živali lahko npr. z rejo drobnice porabimo voluminozno krmo, ki je na razpolago (v presežku). Če pa imamo visoko obtežbo, pa to marsikdaj ni mogoče (zakonodaja ne dovoljuje višje obtežbe), omejitvev pa je hitro lahko tudi možnost za dodatno intenziviranje pridelave krme (bolj intenzivno gnojenje ni dopustno) in s tem sama količina voluminozne krme. Obtežba površin s kravami molznicami in povprečna mlečnost krav sta pomembna dejavnika, ki vplivata na izbiro drugih dejavnosti na kmetiji.

Na zemljišča vezane dejavnosti predstavljajo ustrezen nabor možnih dodatnih aktivnosti, če imamo presežke mleka, pa tudi ko želimo razširiti obseg kmetovanja na kmetiji.

Tiste dejavnosti, ki so v slovenskih razmerah najbolj aktualne, so opisane v nadaljevanju.

## Prodaja plemenskih telic

V Sloveniji je zadnja leta zaznati trend zmanjševanja števila krav. Eden od razlogov za to je povečevanje mlečnosti živali, saj je za učinkovito prirere pogoj visoko produktivna krava. Na to poleg okoljskih dejavnikov in oskrbe živali vpliva tudi genetska sposobnost živali. Dobro kravo lahko dobimo le s premišljeno vzrejo plemenske telice ustrezne plemenske vrednosti, zato imajo dobre plemenske telice razmeroma visoko ceno. V čredah z dobrim genetskim potencialom to pomeni možnost (vz)reje odvečnih telic za pleme z namenom prodaje. Na kmetijah z nižjo plemensko vrednostjo živali pa je boljša izbira prodaja telet (tudi odvečnih ženskih telet) ali pa njihova vzreja z namenom gospodarskega križanja (pri telicah) ali pitanja (biki).

Letno pokritje na ha pri vzreji plemenskih telic je izračunano (pregl. 5.1) ob predpostavki, da letno vzredimo na ha površin 1,65 telic. Strošek nakupa teleta pri telesni masi 120 kg smo ocenili na 364 €, vrednost plemenske telice, namenjene prodaji, pa na 1.300 €. Skupni prihodki na ha tako znašajo 2.145 €, spremenljivi stroški 1.763 €, pokritje na ha pa torej razmeroma skromnih 382 €.

Izračun ne vključuje nikakršnih naložb v hlev ali opremo in dodatno delo. Če prodamo nekaj krav zaradi presežka mleka, se nam kapacitete na kmetiji mogoče sprostijo v zadostni meri, da to ni potrebno. V kolikor pa gre za dodatno dejavnost, ki ne gre na račun zmanjševanja prirere mleka, pa potrebujemo dodatne površine in največkrat tudi stojišča v hlevu, poveča se delovna obremenitev. Vse to dviguje

stroške reje. V obdobju 22–23 mesecev, kolikor je žival na kmetiji kot plemenska telica, naj bi imeli z nje-no oskrbo med 30 in 35 urami dela. Za naložbe v hlev in opremo smo predpostavili 30 letno amortizacijsko dobo in stroške vezanega kapitala v višini 3 %. Če vkalkuliramo še vse te stroške, nam prej dobljeni rezultat pokritja upade na –77 € na hektar letno.

Pregl. 5.1: **Izračun pokritja pri plemenskih telicah (v € na ha letno)**

Dejavnik	količina	Vrednost v €			Opombe
		na enoto	na žival	na ha	
Število živali/ha	1,65				
Plemenske telice		1.300	1.300		
Premije po živali		0	0		
Skupni prihodki				<b>2.145</b>	
Nakup telet			364		
Močna krma	228	0,51	116		
Voluminozna krma			393		
Drugi materialni stroški			24		
Osemenjevanje			36		
Veterinarski stroški		2%	26		2 % od prihodkov
Izgube		5%	65		5 % od prihodkov
Vkalkulirane obresti		3%	44		3 % od prihodkov
Skupni spremenljivi stroški				<b>1.763</b>	
<b>Pokritje na ha</b>				<b>382</b>	
Trajanje vhlavitve živali na kmetiji (mesece)	22,5				
Delo (ur na žival)	32			270	
Investicija v zgradbe			1.800	190	
<b>Rezultat z obračunanimi stroški investicije in stroškov dela</b>				<b>-77</b>	

Letno pokritje na ha se lahko močno spreminja, odvisno od nihanja stroškov vzreje in cen plemenskih telic. Če se te znižajo ali zvišajo za 20 %, se pokritje giblje med –2€ in 766 € (pregl. 5.2)

Pregl. 5.2: **Letno pokritje na ha v odvisnosti od stroškov vzreje in cene plemenskih telic**

Stroški na žival	1.040 (80%)	1.300 (100%)	1.560 (120%)
Spremenljivi stroški na ha	1.718	1.763	1.808
Prihodki na ha	1.716	2.145	2.574
Pokritje na ha	–2	382	766



## Reja krav dojlj

Reja krav dojlj se je uveljavila v številnih državah in se zdi primerna predvsem za območja z omejenimi dejavniki. Za najboljše rezultate se običajno priporoča, da živali prvič telijo pri starosti okoli dveh let. Vključno z rejo podmladka smo predvideli obtežbo 0,8 GVŽ/ha, izračunano letno pokritje na hektar pa je negativno: -156 € (pregl. 5.3). To pokritje vključuje tudi premijo na žival, ta je vkalkulirana le v višini 100 €/kravo. Brez nje bi bilo seveda letno pokritje še slabše (-236 €/ha). Dobljeni rezultat je realen v situaciji, ko se nam sprostijo površine zaradi presežkov mleka in ga lahko primerjamo z rezultatom za prodajo plemenskih telic.

Čeprav so stroški dela in investicije v hlev nižji v primerjavi s predhodno obravnavano možnostjo (reja plemenskih telic), jih je težko spraviti pod vrednost 200 € letno. Posledično je rezultat s temi vkalkuliranimi stroški še precej bolj negativen (-364 €).

Pregl. 5.3: **Izračun pokritja pri reji krav dojlj**

Dejavnik	količina	Vrednost v €			Opombe
		na enoto	na žival	na ha	
Število živali na ha	0,8				
Izločene krave dojlje	318,0	1,86	99		klavna masa
Prodaja mlade živine	201,4	2,86	518		živa telesna masa
Premije po živali			100		
Skupni prihodki				<b>574</b>	
Nakup telet			73		
Močna krma			97		
Voluminozna krma			628		
Drugi materialni stroški			23		
Osemenjevanje			42		
Veterinarski stroški		5%	31		od prihodkov
Izgube		2%	12		od prihodkov
Vkalkulirane obresti		1%	6		od prihodkov
Skupni spremenljivi stroški				<b>729</b>	
<b>Pokritje na ha</b>				<b>-156</b>	
Trajanje vhlevitve živali na kmetiji (mesece)	12				
Delo (ur na žival)	25			100	
Investicija v zgradbe			1.800	108	
<b>Rezultat z obračunanimi stroški investicije in stroškov dela</b>				<b>-364</b>	

## Pitanje bikov

Na številnih kmetijah srečamo kombinirano prirejo mleka in govejega mesa, pri čemer je prireja mesa dodatna dejavnost, ki po vrednosti proizvodnje zaostaja za prirejo mleka. Reja bikov je v primerjavi s telicami in dojljami precej specifična in zahteva drugačna znanja in veščine. V izračunih smo predvideli tehnologijo, ki temelji na krmi s travinja, in drugo na koruzni silaži. Za prvo smo dobili letno pokritje -194 €/ha (pregl. 5.4), pri tehnologiji z obrokom s poudarkom na koruzni silaži pa bistveno boljše, 358 €/ha (pregl. 5.5).

Višje pokritje pri obroku s koruzno silažo je predvsem posledica intenzivnejše reje. Predpostavili smo, da pri tej tehnologiji na hektar površin letno pridelamo dovolj krme za 4,5 živali, ki jih pitamo od 120 do 550 kg telesne mase, medtem ko pri tehnologiji, pri kateri v obroku prevladujeta travna silaža in mrva, na hektar površin (travinja) pridelamo krmo za 3,1 živali v isti težnostni kategoriji. Pokritje vključuje proizvodno vezano premijo v znesku 91 €/glavo, ki je izračunana iz zastopanosti moških in ženskih goved v pitanju (1/3 telic). Pričakovana klavnost je 56 %.

Količina potrebnega dela in stroški investicij se med obema tehnologijama ne razlikujejo veliko. Če vključimo tudi te stroške v izračun, sta obe dejavnosti nedonosni. Vhlevitev živali pri pitanju zahteva precejšnje prilagoditve hlevov za rejo krav, zato je te stroške smiselno vključiti v primerjavo alternativ.

Sprememba števila živali na hektar vsekakor vpliva na realizirano pokritje. Če na travinju na hektar redimo eno žival manj, se letno pokritje nekoliko izboljša (za 62 €), pri zvišanju obtežbe pa sorazmerno poslabša. Nasprotno velja pri intenzivnejšem pitanju na koruzni silaži (pregl. 5.6)

Pregl. 5.4: **Izračun pokritja pri pitanju na podlagi krme s travinja**

Dejavnik	količina	Vrednost v €			Opombe
		na enoto	na žival	na ha	
Število živali na ha	3,1				
Prodane živali	308,0	2,86	881		Živa masa 550 kg
Premije po živali		91	91		
Skupni prihodki				<b>3.013</b>	
Nakup telet		364	364		
Močna krma	1.262	0,22	278		
Voluminozna krma			274		
Drugi materialni stroški			28		
Veterinarski stroški		2%	19		od prihodkov
Izgube		4%	39		od prihodkov
Vkalkulirane obresti		3,35%	33		od prihodkov
Skupni spremenljivi stroški				<b>3.207</b>	
<b>Pokritje na ha</b>				<b>-194</b>	
Trajanje vhlavitve živali na kmetiji (meseci)	16,7				
Delo (ur na žival)	14			222	
Investicija v zgradbe			1.800	264	
<b>Rezultat z obračunanimi stroški investicije in stroškov dela</b>				<b>-680</b>	



Pregl. 5.5: **Izračun pokritja pri pitanju na podlagi koruzne silaže**

Dejavnik	količina	Vrednost v €			Opombe
		na enoto	na žival	na ha	
Število živali na ha	4,5				
Prodane živali	308,0	2,86	881		Živa masa 550 kg
Premije po živali		91	91		
<b>Skupni prihodki</b>				<b>4.373</b>	
Nakup telet		364	364		
Močna krma	602	0,35	211		
Voluminozna krma			211		
Drugi materialni stroški			24		
Veterinarski stroški		2%	19		od prihodkov
Izgube		4%	39		od prihodkov
Vkalkulirane obresti		2,5%	24		od prihodkov
<b>Skupni spremenljivi stroški</b>				<b>4.015</b>	
<b>Pokritje na ha</b>				<b>358</b>	
Trajanje vhlavitve živali na kmetiji (meseci)	13,6				
Delo (ur na žival)	11			248	
Investicija v zgradbe			1.800	306	
<b>Rezultat z obračunanimi stroški investicije in stroškov dela</b>				<b>-195</b>	

Pregl. 5.6: **Pokritje pri pitanju v odvisnosti od števila živali na hektar**

Število živali/ha	Krma s travinja			Koruzna silaža		
	2,1	3,1	4,1	3,5	4,5	5,5
Pokritje na ha	-132	-194	-257	278	358	438
Rezultat z obračunanimi stroški investicije in stroškov dela	-461	-680	-899	-152	-195	-239

## Reja drobnice

Posebno na območjih z najtežjimi pogoji za obdelavo in na kmetijah/območjih z nizko obtežbo živali lahko z drobnico poskrbimo za izkoriščanje krme, ki zraste na teh površinah, v proizvodne namene. Če predvidimo rejo štirih ovc na hektar, lahko po izračunu v pregl. 5.7 pričakujemo 543 € prihodkov in okoli 460 € spremenljivih stroškov na hektar letno. Delovna obremenitev in stroški, povezani z naložbami, so v tej usmeritvi nižji kot v predhodno obravnavanih dejavnostih.

Pregl. 5.7: **Izračun pokritja pri reji ovc**

Dejavnik	količina	Vrednost v €		
		na enoto	na žival	na ha
Število živali na ha	4			
Prodana jagnjeta	50,4	2,3	116	
Izločene ovce		23	5	
Izločen oven			1,1	
Premije po živali		14	14	
<b>Skupni prihodki</b>				<b>543</b>
Ovce			16	
Močna krma	131	0,31	34	
Voluminozna krma			35	
Drugi materialni stroški			20	
Veterinarski stroški	136	2%	3	
Izgube	136	5%	6	
Vkalkulirane obresti	136	1%	1	
<b>Skupni spremenljivi stroški</b>				<b>460</b>
<b>Pokritje na ha</b>				<b>82</b>
Trajanje vhlavitve živali na kmetiji (meseci)	12			
Delo (ur na žival)	7			140
Investicija v zgradbe			250	33
<b>Rezultat z obračunanimi stroški investicije in stroškov dela</b>				<b>-91</b>



## Tržna pridelava poljščin

Če namenimo površine pridelavi poljščin za prodajo, je doseženo pokritje praviloma še bolj izpostavljeno nihanju tržnih cen. Za ponazoritev prikazujemo primer ječmena (pregl. 5.8). Tudi tu predvidimo, da so plačila na površino neodvisna od vrste poljščine in se torej ne spremenijo, če namesto pridelavi krme za svoje živali površine namenimo pridelavi pridelkov neposredno za prodajo. Pri ječmenu tako dobimo močno negativno pokritje. Stroški dela in morebitnih investicij pa so najnižji od vseh do zdaj obravnavanih možnosti.

Pregl. 5.8: **Izračun pokritja pri ječmenu (na površini, ki je bila prej namenjena pridelavi krme)**

Dejavnik		€/enoto	€/ha
Pridelek ječmena (kg/ha)	5.000	0,14	700
Podpore na ha: razlika z izhodiščnim stanjem			0
Skupni prihodki			<b>700</b>
Gnojenje			314
Seme in sredstva za varstvo rastlin			201
Drugi materialni stroški			15
Spremenljivi stroški strojev in strošek sušenja			333
Izgube pridelka		4,1%	31
Vkalkulirane obresti			33
Skupni spremenljivi stroški			<b>927</b>
<b>Pokritje na ha</b>			<b>-227</b>
Delo (ur na hektar)	14		70
Investicija v zgradbe			0
<b>Rezultat vključuje stroske dela</b>			<b>-297</b>

## Oddaja zemljišč v najem

Zadnja možnost, ki jo bomo obravnavali, je oddaja zemljišč v najem, pri čemer smo predvideli najemnino (in hkrati pokritje) 100 €/ha. Seveda lahko odmislimo tudi stroške dela in investicij, skladno z zakonodajo pa bi bila najemnina precej močno obdavčena. Kljub razmeroma ugodnemu rezultatu v primerjavi s preostalimi možnostmi pa to za vitalne kmetije najbrž ni privlačna možnost. V tem primeru je tudi nekoliko vprašljivo, ali bomo še naprej sami uveljavljali podpore na površino (če obdržimo plačilne pravice), ali bomo te oddali zakupojemalcu.

Če primerjamo vse obravnavane možnosti, vidimo, da reja plemenskih telic za prodajo daje najvišje letno pokritje na hektar (382 €). Tudi pri pitanju bikov na koruzni silaži je pokritje razmeroma visoko (358 €/ha), a ga je mogoče doseči le ob predpostavljeni razmeroma nizki ceni telet. Oba rezultata ne vključujeta stroškov dela in investicij, ki so pri pitanju živali višji kot pri vzreji telic (pregl. 5.9).

Pregl. 5.9: **Letna pokritja, stroški dela in investicij za različne možnosti diverzifikacije na kmetiji (spremembe glede na izhodiščno stanje na hektar površin)**

Druge možnosti	Pokritje	-Stroški dela/ha	-Letni stroški investicij v zgradbe/ha	Rezultat z vkalkuliranimi stroški dela in investicij
Plemenske telice	382	-270	-190	-77
Krave dojilje	-146	-100	-108	-354
Pitanje na travinju	-194	-222	-264	-680
Pitanje na koruzni silaži	358	-248	-306	-195
Ovce	82	-140	-33	-91
Pridelava ječmena	-227	-70	0	-297
Oddaja zemljišča v najem	100	0	0	100

## Specializacija in intenziviranje proizvodnje

Ena od mogočih strategij je tudi nadaljnja posodobitev priraje, ki je pogosto povezana s povečanjem obsega, specializacijo in intenziviranjem priraje, vse zaradi povečanja dohodka iz kmetijstva. Posodabljanje je povezano z velikimi kapitalskimi investicijami, odvisno od sprejemanja novega znanja, uporabe novih tehnologij in visokih materialnih vložkov. Vse to smo pripravljeno vzeti v zakup in se spoprijeti z velikimi tveganji, ki jih taka odločitev prinese. V številnih evropskih državah številni kmetje to strategijo še vedno sprejemajo kot najboljšo, podporo pa ima tudi v ukrepih investicijskih podpor, strokovnih krogih in večini organizacij kmetov.

Takšno kmetijstvo je močno odvisno od dragih nabav in tehnologij, ki lahko povzročajo težave v okolju in probleme na področju zagotavljanja dobrega počutja živali in varne hrane, zato se morajo rejci prilagajati zahtevam za njihovo razreševanje, ki jih prinaša zakonodaja. To je marsikdaj povezano z visokimi dodatnimi stroški. Močno naraščajo tudi stalni stroški, saj so kmetje prisiljeni vlagati, med drugim tudi v skladišča in opremo za skladiščenje ter razvoz velikih količin organskega gnoja iz intenzivne živinoreje večjega obsega. Njihove skrbi pa dodatno povečujejo nejasne posledice širjenja Evropske unije in liberalizacije svetovne trgovine.

S povečevanjem obsega kmetovanja je izbira za specializacijo običajno podprta s sočasnim intenziviranjem priraje zaradi doseganja večje učinkovitosti. Med že omenjenimi ukrepi v tej smeri je treba omeniti uporabo večjih odmerkov močne krme in stopnjevanje gnojenja z dušikom. Širjenje obsega kmetovanja pa vključuje več dejavnosti, ki med drugim pogosto zajemajo:

- pridobitev dodatne kvote,
- najem dodatnih površin,
- nakup plemenskih živali,
- naložbe v hleve in spremljajoče objekte ter mehanizacijo in opremo,
- najem delovne sile.

Povečanje števila krav v kombinaciji z intenzivnejšo prirajo nujno zahteva zakup ali nakup dodatnih kmetijskih zemljišč. To je mogoče doseči le, če so ali bodo postala na našem ožjem območju dostopna sproščena kmetijska zemljišča. Ekonomsko gledano je praviloma ugodnejši zakup, saj se vložek v nakup zemljišč v živinorejski proizvodnji težko povrne, če sploh kdaj. Seveda pa je tudi zakup povezan s tveganjem (odpovedi) in z njim možnosti nepredvidenega krčenja obsega proizvodnje. Čim večji je delež zakupljenih površin, večje je tveganje.

Povečanje črede je ena od posledic širjenja dejavnosti. Dodatne živali lahko vzredimo sami ali pa jih kupimo od drugih rejcev. Druga možnost je izbira pasme in hitrejšega izboljšanja genetskega potenciala v smeri, ki sovpadajo z razvojnimi načrti kmetije, povezana pa je tudi z nevarnostjo prenosa bolezni.

Pokritja, ki smo jih pri priraji mleka izračunavali do zdaj, niso vključevala stroškov dela in investicij. Je pa odločitev za širjenje obsega kmetovanja vedno povezana tudi z naraščanjem tovrstnih stroškov. Gradnja dodatnega objekta ali obnova obstoječega hleva ima lahko za posledico visoke dodatne stroške. Za izračun vseh ekonomskih učinkov lahko predvidimo, da eno stojišče za krave v novem hlevu stane med 4 in 5 tisoč evrov in da bomo tak objekt brez večjih posodobitev lahko uporabljali okoli 30 let (amortizacijska doba hleva).

Ob povečanju obsega kmetovanja je treba razmisliti tudi o delovni obremenitvi, ki jo zmoremo sami oziroma skupaj z družinskimi člani. Prav na ta vidik pogosto pozabljamo, vendar pa domača delovna sila ni neomejena, njen razpoložljivi obseg pa je med drugim odvisen tudi od zaposlenosti članov družine v nekmetijskih dejavnostih ali od razpoložljivosti takih delovnih mest v ne preveč oddaljeni okolici. V

naših izračunih smo predvideli, da za vsakih dodatnih 200 kg mleka letno potrebujemo dodatno uro vloženega dela. Če ga obračunamo po 5 €/uro, se pokritje zniža za 2,50 €/100 kg mleka, seveda če delo vključimo v izračun. To slednje je odvisno od razmer na posamični kmetiji, zlasti od tega ali razpoložljivo delovno silo lahko učinkovito izkoristimo v drugih dejavnostih.

V pregl. 5.10 je izračun pokritja, s katerim želimo prikazati vpliv širjenja obsega kmetovanja. Če v izračun vključimo stroške dodatno najetih zemljišč, nakupa dodatnih krav, stroške obresti in amortizacije za dodatno kvoto, pokritje na 100 kg mleka pade na vsega 10,31 €. Če moramo zgraditi dodatna stojišča za živali in dokupiti nekaj opreme ter vkalkuliramo tudi stroške dela, pa pokritje pade s 13,82 € na vsega 4,18 €/100 kg mleka.

Pregl. 5.10: **Prihodki in stroški strukturne rasti prirreje mleka na kmetiji (v €/100 kg mleka)**

Parameter	Prihodki oz. stroški	Predpostavke
<b>Pokritje</b>	<b>13,82</b>	(izhodiščna vrednost pred širitvijo)
- dodatne površine pri enaki intenzivnosti	1,53	100 € na ha/6522 kg mleka na ha
- stroški nakupa dodatnih krav molznic	0,65	1.300 € na kravo s 6000 kg mleka, 3 % obresti
- Stroški nakupa kvote	1,33	0,05 €/kg za štiri leta, 1,5 % obresti
<b>Korigirano pokritje brez investicije v hlev in stroškov dela</b>	<b>10,31</b>	
- Stroški dela	2,50	200 kg mleka/uro, 5 €/uro
- Letni stroški investicije v zgradbe	3,63	4.500 € na stojišče, mlečnost krav 6.000 kg, 30 let amort. doba, 1,5 % obresti
<b>Rezultat nakupa kvote in/ali povečanja mlečnosti</b>	<b>4,18</b>	

Ker so vsi izračuni narejeni na 100 kg mleka, bo pokritje višje pri kravah z višjo mlečnostjo in tudi pri višji prirreji na hektar, torej pri višji intenzivnosti prirreje.

## Dolgoročno intenziviranje

Povečanje mlečnosti lahko dosežemo z različnimi rejskimi strategijami, pa tudi z izboljšanjem oskrbe živali. Izboljševanje genetske/plemenske vrednosti živali je dolgoročen ukrep, ki daje učinke v petih do desetih letih. Kot posledica se sprostí nekaj zemljišč, ki jih lahko namenimo drugim kategorijam ali vrstam živali ali celo drugim dejavnostim, ki jih vključimo v svoj raznolik proizvodni načrt.

Na spremembe v vsebnosti mleka, kot je povprečna vsebnost mlečnih maščob ali mlečnih beljakovin, lahko vplivamo s številnimi dejavniki:

- s selekcijo – kot že omenjeno, tak ukrep daje dolgoročne učinke (5 - 10 let),
- s prilagoditvijo in/ali optimiranjem oskrbe živali – spremembe v proizvodnih kazalcih lahko vsaj v 70 % pojasnimo z vplivi okolja. Oskrba živali vsekakor veliko prispeva k želenim spremembam v prirreji.

Pri kmetovanju s kvotami in neposrednimi plačili lahko tudi rejo živali ustrezno prilagodimo. Z uvedbo kvote se zdi logično, da se ekonomska vrednost za selekcijske lastnosti količine mleka in maščob občutno zniža, medtem ko ekonomska vrednost za beljakovine ostane približno enaka, saj vsebnost in z njo količina prirejenih beljakovin ni del kvotnega sistema. V rejskih programih na splošno danes pridobivajo na pomenu vsebnost beljakovin, sekundarne lastnosti kot so odpornost na mastitis, plodnost, dolgoživost in klavne lastnosti s ciljem doseganja boljših ekonomskih rezultatov kmetovanja.

Ker smo pokritja za alternativne možnosti diverzifikacije izrazili na hektar letno, za specializacijo in intenziviranje pa na kmetijo, primerjava med rezultati ni pregledna. Zato so v preglednici 5.11 tudi pokritja za širjenje prireje mleka na kmetiji preračunana v letna pokritja na hektar.

Pregl. 5.11: **Pokritja pri obravnavanih alternativah ob predpostavki enakih zemljišč v uporabi (diverzifikacija in specializacija; v €/ha letno) – stanje 2009**

Druge možnosti <sup>1</sup>	Pokritje	–stroški nakupa kvote	–stroški dela	–stroški investicije v zgradbe	= korigirano pokritje s stroški investicij in stroški dela
<b>Diverzifikacija</b>					
<b>e</b> Plemenske telice	185		–131	–92	–38
<b>e</b> Krave dojlje	<b>–146</b>		<b>–100</b>	<b>–108</b>	<b>–354</b>
<b>e</b> Biki pitanci spitani na travinju	–94		–107	–128	–329
<b>e</b> Biki pitanci spitani na silaži	159		–110	–136	–87
<b>e</b> Ovce	<b>82</b>		<b>–140</b>	<b>–33</b>	<b>–91</b>
<b>i</b> Plemenske telice	<b>382</b>		<b>–270</b>	<b>–190</b>	<b>–77</b>
<b>i</b> Krave dojlje	–301		–206	–223	–730
<b>i</b> Biki pitanci spitani na travinju	<b>–194</b>		<b>–222</b>	<b>–264</b>	<b>–680</b>
<b>i</b> Biki pitanci spitani na silaži	<b>358</b>		<b>–248</b>	<b>–306</b>	<b>–195</b>
<b>i</b> Ovce	205		–350	–83	–228
Zemljišče, oddano v najem	100		0	0	100
Pridelava tržnih poljščin	–227		–70	0	–297
<b>Specializacija - modelne kmetije, usmerjene v prirejo mleka</b>					
Majhna kmetija	285	–73	–71	–196	–55
Povprečna kmetija	428	–89	–94	–218	27
Dopolnilna kmetija	781	–117	–139	–239	186
Majhna čista kmetija	901	–129	–163	–239	370
Čista kmetija s komb. pasmo	811	–131	–150	–283	247
Čista kmetija z mlečno pasmo	1.106	–157	–200	–283	466
Velika mlečna kmetija	1.101	–156	–206	–261	478

Izračuni za druge možnosti veljajo za vse tipe kmetij, možnosti diverzifikacije pa so razdeljene v ekstenzivne (**e**) in intenzivne (**i**) in najverjetnejše med njimi so poudarjene.

Za primerjavo so v preglednici 5.12 prikazana pokritja in neto učinki (korigirana pokritja) z vkalkuliranimi cenami v letu 2007 (podrobnejši prikaz cen je razviden iz priloge). Preglednici 5.11 in 5.12 jasno kažeta, da se je absolutna vrednost pokritij in neto učinkov v dveh letih spremenila, kar smo najbrž tudi pričakovali. Ni pa se veliko spremenil vrstni red ekonomskih rezultatov posameznih možnosti. Prav ta vrstni red pa je gotovo glavno merilo za odločanje o različnih možnostih in strategijah prilagajanja.

Pregl. 5.12: **Pokritja pri obravnavanih možnostih ob predpostavki enakih zemljišč v uporabi (diverzifikacija in specializacija; v €/ha letno) – stanje 2007**

Druge možnosti <sup>1</sup>	Pokritje	–stroški nakupa ali najema letno kg mleka	–stroški dela/ha	–letni stroški investicije v zgradbe/ha	= korigirano pokritje s stroški investicij in stroški dela
<b>Diverzifikacija</b>					
<b>e</b> Plemenske telice	218		-131	-92	-5
<b>e</b> Krave dojlje	<b>107</b>		<b>-100</b>	<b>-108</b>	<b>-101</b>
<b>e</b> Biki pitanci spitani na travinju	160		-107	-128	-75
<b>e</b> Biki pitanci spitani na silaži	390		-110	-136	144
<b>e</b> Ovce	<b>236</b>		<b>-140</b>	<b>-33</b>	<b>63</b>
<b>i</b> Plemenske telice	<b>449</b>		<b>-270</b>	<b>-190</b>	<b>-10</b>
<b>i</b> Krave dojlje	221		-206	-223	-208
<b>i</b> Biki pitanci spitani na travinju	<b>330</b>		<b>-222</b>	<b>-264</b>	<b>-155</b>
<b>i</b> Biki pitanci spitani na silaži	<b>877</b>		<b>-248</b>	<b>-306</b>	<b>323</b>
<b>i</b> Ovce	590		-350	-83	157
Zemljišče, oddano v najem	100		0	0	100
Pridelava tržnih poljščin	-110		-65	0	-175
<b>Specializacija - modelne kmetije, usmerjene v prirajo mleka</b>					
Majhna kmetija	367	-68	-71	-166	62
Povprečna kmetija	510	-89	-94	-193	134
Dopolnilna kmetija	807	-132	-139	-215	321
Majhna čista kmetija	910	-155	-163	-210	382
Čista kmetija s komb. pasmo	896	-143	-150	-258	345
Čista kmetija z mlečno pasmo	1.116	-190	-200	-258	468
Velika mlečna kmetija	1.067	-196	-206	-236	430

Izračuni za druge možnosti veljajo za vse tipe kmetij, možnosti diverzifikacije pa so razdeljene v ekstenzivne (**e**) in intenzivne (**i**) in najverjetnejše med njimi so poudarjene.

Pokritje pri širjenju priraje mleka se poveča z velikostjo kmetije, saj na splošno velja, da imajo večje kmetije intenzivnejši način priraje z več kravami na hektar in višjo mlečnostjo krav. Primerjava med tipi kmetij pa je vseeno problematična in prikazane rezultate lahko jemljemo zgolj za grobo oceno o učinkih pri različnih možnostih.

Pri ekstenzivnih pogojih kmetovanja imajo prednost krave dojlje in reja drobnice – tudi pred rejo plemenskih telic, medtem ko pitanje bikov na koruzni silaži v tem primeru najbrž ne pride v poštev.

V bolj intenzivnih pogojih velja nasprotno. Vedno pa je najpomembnejše, da dodatna ali nadomestna dejavnost sovпада z možnostmi kmetije in osebnostnih lastnosti članov kmečke družine, ob upoštevanju tega, da ekonomski rezultati različnih usmeritev niso enaki za vse tipe kmetij, kar je ponazorjeno tudi v tej publikaciji.

Če pričakujemo, da bo prireja mleka presegala kvoto, so možnosti spopadanja s tem izzivom lahko precej različne. Odvisno od razpoložljive delovne sile ali ustreznih zgradb na kmetiji pa manjše kmetije praviloma iščejo izhod v drugih dejavnostih, večje kmetije pa največkrat skušajo ekonomski rezultat izboljšati s specializacijo (prirejo mleka).

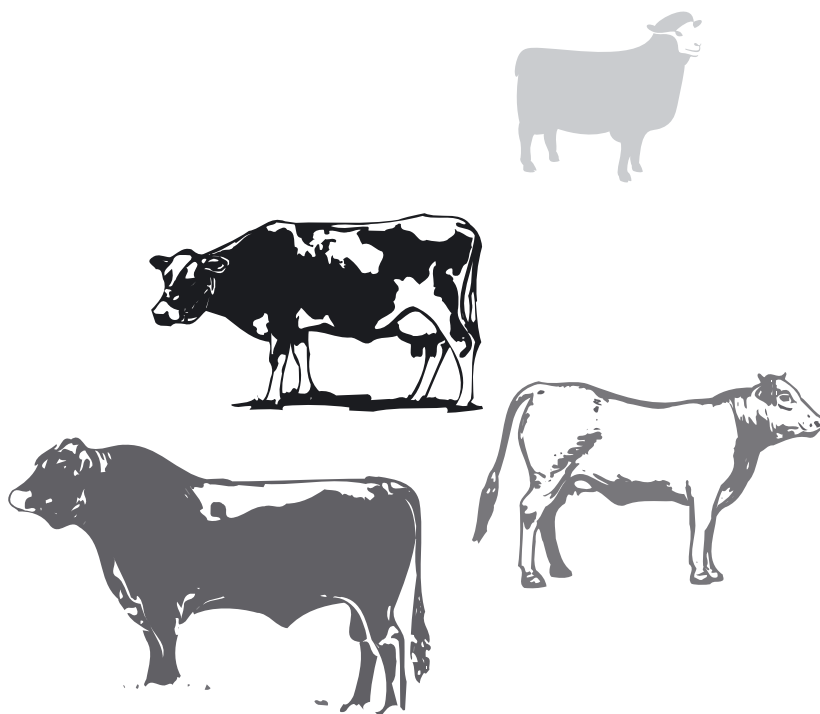




**Dodatek:** V izračunih upoštevane vrednosti za leti 2007 in 2009

	2007	2009
Cena za kupljeno kravo molznico (€)	960	1300
Cena za prodano kravo molznico, težko 650 kg (€)	513	605
Cena najema kmetijskih površin (€/ha)	100	100
Cena mlečne kvote (€/kg)	0,17	0,05
Amortizacija investicije za mlečno kvoto (leta)	8	4
Investicija v zgradbe za molznico (€/stojišče)	4000	4500
Amortizacijska doba za investicije v zgradbe (leta)	30	30
Stroški dela (€/uro)	5	5
Stroški močne krme za krave (€/kg)	0,19	0,28
Stroški voluminozne krme (€/kg)	0,10	0,14
Stroški rudninskega gnojila (€/kg dušika)	0,73	1,24
Cena mlečnega nadomestka (€/kg)	0,95	1,53
Premije na površino: razlika s travinjem (€/ha)	197	223
<b>Alternative</b>		
Pridelava ječmena		
- cena ječmena (€/kg)	0,10	0,14
- stroški gnojenja (€/ha)	159	314
- stroški semen in zaščitnih sredstev (€/ha)	55	201
Plemenske telice		
- vrednost plemenske telice pred telitvijo (€)	1045	1300
- premije na žival (€)	0	0
- vrednost teleta za vzrejo - 120 kg (€)	294	364
- stroški močne krme (€/kg)	0,36	0,51
- stroški voluminozne krme (€/žival)	238	393
Krave dojilje		
- cena klavne polovice dojilje (€/kg)	1,50	1,86
- cena klavne polovice mlade živine (€/kg)	2,90	2,86
- premije na žival (€)	130	100
- stroški močne krme (€/kg)	0,44	0,70
- stroški voluminozne krme (€/žival)	389	628
- stroški osemenjevanja/pripusta (€/žival)	33	36

Biki pitanci		
- cena klavne polovice mlade živine (€/kg)	2,70	2,86
- premije na žival (€)	91	91
- vrednost teleta za pitanje - 120 kg (€)	353	364
- stroški močne krme (€/kg)	0,18	0,22
- stroški voluminozne krme (€/žival)	170	274
Biki pitanci, koruzna silaža		
- stroški močne krme (€/kg)	0,25	0,35
- stroški voluminozne krme (€/žival)	168	211
Ovce		
- cena jagnjet (€/kg žive mase)	2,30	2,30
- premija na žival (€)	14	14
- stroški močne krme (€/kg)	0,24	0,31
- stroški voluminozne krme (€/žival)	26	35



## SUMMARY

The dairy husbandry sector in Slovenia is rapidly changing under EU circumstances since 2004. Most farmers will look for possibilities to maintain or even improve income. However, structures as well as circumstances of farms are very diverse and abilities of farmers differ. This results in a huge spread in farm economic results as is also noticed in other countries. At the same time this provides opportunities. Farmers' skills resulting in good management practices and the choice of beneficial strategies affect income in a positive way. Guidelines can be of great support in helping farmers dealing with this. Discussing changes in farm management, farmers are best served when suggested adaptations in management are fitted to their specific situation. However, for a first orientation it is presumably enough when a range of alternatives is compared by using an "imaginary" farm. In this study, 7 "imaginary" farms have been chosen which are believed to stand as a model for most of the farms present in Slovenia. The supporting calculations for the various alternatives are based on gross margins. The gross margin is expressed as the result of the total revenues minus the direct calculated costs. In this booklet, choices between different strategies for the future are discussed. Because investments are also part of choices for the longer run, labour costs, costs of investment in milk quota and investments in buildings per ha have been included in the calculations, resulting in a "net income" per ha per year. A summary of results is given in the table below.

Table 1. **Gross margins for different alternatives assuming that the amount of land remains the same in € per ha per year - year 2009 and 2007 (only for gross margin and result) - extensive (e) and intensive (i) situations are presented within diversification**

Alternatives <sup>1</sup>	Gross margin		- costs of investments in quota/ha 2009	- costs labour/ha 2009	- costs of investments buildings/ha 2009	Result including costs of investments and labour	
	2009	2007				2009	2007
<b>Diversification<sup>2</sup></b>							
<b>e</b> Breeding heifers	185	218		-131	-92	-38	- 5
<b>e</b> Suckler cows	<b>-146</b>	<b>107</b>		<b>-100</b>	<b>-108</b>	<b>-354</b>	<b>- 101</b>
<b>e</b> Bulls for meat kept on grass	-94	160		-107	-128	-329	- 75
<b>e</b> Bulls for meat kept on maize	159	390		-110	-136	-87	144
<b>e</b> Sheep	<b>82</b>	<b>236</b>		<b>-140</b>	<b>-33</b>	<b>-91</b>	<b>63</b>
<b>i</b> Breeding heifers	<b>382</b>	<b>449</b>		<b>-270</b>	<b>-190</b>	<b>-77</b>	<b>- 10</b>
<b>i</b> Suckler cows	-301	221		-206	-223	-730	- 208
<b>i</b> Bulls for meat kept on grass	<b>-194</b>	<b>330</b>		<b>-222</b>	<b>-264</b>	<b>-680</b>	<b>- 155</b>
<b>i</b> Bulls for meat kept on maize	<b>358</b>	<b>877</b>		<b>-248</b>	<b>-306</b>	<b>-195</b>	<b>323</b>
<b>i</b> Sheep	205	590		-350	-83	-228	157
Renting out land	100	100		0	0	100	100
Selling crop	-227	-110		-70	0	-297	- 175
<b>Specialization in milk production for seven model farms</b>							
Small farm	285	367	-73	-71	-196	-55	62
Average farm	428	510	-89	-94	-218	27	134
Part time farm	781	807	-117	-139	-239	186	321
Small professional farm	901	910	-129	-163	-239	370	382
Professional Simmental farm	811	896	-131	-150	-283	247	345
Professional Holstein-Friesian farm	1.106	1.116	-157	-200	-283	466	486
Commercial farm	1.101	1.067	-156	-206	-261	478	430

<sup>1</sup> Calculations for alternatives are independent of farm types.

<sup>2</sup> Options of diversification are divided in extensive (e) and intensive (i) situations and the most likely situations are printed in bold figures.

These results clearly demonstrate that the absolute level of the gross margins and net returns are different between years as can be expected, but that the ranking of the various alternatives in economic result has not so much changed. For an orientation concerning various alternatives and strategies, the ranking of the alternatives is the main criteria to use.

